

I. ALEKSANDR DÖNEMİ RUSYA'NIN BALKAN POLİTİKASI (1801-1825)

Hayri ÇAPRAZ*

Öz

Bu çalışmada, I. Aleksandr dönemi (1821-1825) Rusya'nın Balkan politikası incelendi. Bu amaçla, Fransa'nın Adriyatik denizinde nüfuz kurması, Yedi Ada Cumhuriyeti, Sırp isyanı, 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşı ve 1821 Rum isyanı Balkanları ilgilendiren başlıca gelişmeler olarak dikkate alınıp, ortaya konuldu. Çalışmada Rusya'yı Balkanlar yönünde politik ve askeri olarak harekete geçiren unsurlara yer verildi. Bu bağlamda Rusya'nın geleneksel dış politikası dikkate alındığı gibi Avusturya, Fransa ve İngiltere'yle Balkanlardaki nüfuz mücadelesine değinildi. Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu olumsuz koşulların Balkanlarda sosyo-politik hareketliliğin artmasına zemin hazırladığına vurgu yapıldı. Çalışmada, Rusya yönetiminin, Rusya içinde Balkan kökenli asker-bürokrat kişilerin ve Balkan halkları içinden liderlerin birbirlerini kendi politikalarına uygun nasıl yönlendirmeye çalıştıkları incelendi. Bu bağlamda Balkanlar konusunda Rusya ve Balkanlar içinden önerilen projelere yer verildi. Sonuçta I. Aleksandr dönemi Rusyası, askeri ve diplomatik gayretleriyle Balkanlar bölgesinde etkin ve nüfuz sahibi devletlerden biri haline geldiği tespit edildi.

Anahtar Kelimeler: Rusya, I. Aleksandr, Balkanlar, Sırp, Yunan

Giriş

Rusya İmparatorluğu, 18. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılda yıkılışına kadar yakın çevresindeki kara ve deniz bölgeleri için Avrupa'nın başlıca devletleriyle rekabete girdi. Bu rekabet alanlarından birini Balkanlar oluşturdu. Rusya, Balkanların da içinde bulunduğu batı bölgesini çevreleyen İskandinavya, Doğu Avrupa ve Karadeniz etrafında nüfuz sahibi olmaya, mümkün olduğunca bölgeye hâkim olmaya çalıştı. Bu sırada gerek Avrupa'daki gelişmelere ve gerekse kendi inisiyatifi ile oluşturduğu devletler arası politik koşullara göre süreci kendi lehine devam ettirecek siyaseti izledi. Bu siyasetin etkin bir şekilde uygulandığı dönemlerden biri de 19.yüzyılın ilk çeyreğine karşılık gelen I. Aleksandr'ın imparatorluk yıllarıdır. (1801-1825).

19. yüzyılda Rusya'nın Osmanlı Devleti dış politikasının odak noktasında İstanbul ve Çanakkale Boğazları bulunmaktaydı. Rusya dahil, herhangi bir Avrupa devletinin Boğazlara askeri yöntemlerle sahip olması, olsa bile burada tutunması zordu. Bu nedenle Rusya, bu hedefe ulaşmak, Avrupa karşısında gerek askeri ve gerekse psikolojik üstün-

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Tarih Bölümü. hayricapraz@gmail.com

lük kurabilmek için Karadeniz'i kıydan çevreleyecek hâkimiyet alanları oluşturmaya çalıştı. Bu bağlamda Balkanlar, Karadeniz'i batı kısmından çevreleyen önemli bir bölgeydi. Aynı zamanda, Rusya'nın Adriyatik ve Ege bölgelerine yani Akdeniz'e çıkışını sağlayacak yerd. Dolayısıyla Rusya, Osmanlı Devleti yönetiminde bulunan Balkan halklarının kendisine doğru ilgisini çekmeye yönelik siyaset geliştirdi. Avrupa'daki devletler arası dengeleri hedefine uygun olarak değerlendirdi. Bunların yanında, 19.yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin daha önceden gelen iç sıkıntıları, yapısal dönüşüm sırasında ortaya çıkan eksiklikleri vedini-ulusal zemine sahip halk hareketlenmelerini özellikle Balkanlarda olmak üzere kendi lehine çevirmeye çalıştı.

19.yüzyılın başında Rusya'nın Balkanlara nüfuz etme veya burada hâkim olma yönünde politikalar geliştirmesi Avrupa'daki gelişmelerle yakından ilgiliydi. Fransa'nın, Napoleon'un liderliğinde Orta Avrupa'da üstünlük kurup, Adriyatik Denizi'ne kadar gelmesi Rusya'yı endişelendirdi. Çünkü Fransa merkezli yayılan monarşi karşıtı olabilecek ulusal, bireysel haklar ve beraberinde gelen Fransız nüfuzu, Adriyatik üzerinden Rusya'nın Balkanlar'da uluşmak istediği hedeflere engel olabiliirdi. Dolayısıyla, I. Aleksandr döneminde Rusya'nın Balkan politikasında kendisine muhalif olabilecek başlıca iki devletten biri Fransa, diğeri de Slavların bir birlik kurarak veya parça parça İmparatorluktan ayrılacağını düşünen Avusturya İmparatorluğu (Habsburglar) oldu.

19.yüzyılın başında Rusya'yı Balkanlar yönünde harekete geçmesine telkin eden kendi iç gelişmeleri de vardı. Devlet idare kadrosunu ve kamuoyunu etkileyecek şekilde Balkanlar ve Rusya'nın birlikteliğinin zorunluluğuna değinen raporlar-layihalar, tasarılar dönemin aydın, bürokrat, asker sıfatlı kişileri tarafından hükümete veya basına gönderilmekteydi. Raporlarda güçlü bir Slav birliği kurulması, Sırpaların ve Yunanlıların" önderliğinde Rusya himayesinde bağımsız devletlerin kurulması ve Balkanlarda Rusya himayesinde federal yapının oluşturulması gibi tasarılar sunulmaktaydı. Bu tür yaklaşımlar hükümetin Balkan politikasının etkin ve canlı kalmasına, kamuoyunun bilincinde Balkanlara yönelik faaliyetlerin meşruiyet kazanmasına yardımcı olmaktaydı.

Bu çalışmada Fransa'nın Doğu Avrupa'da ve Balkanlarda yayılması, Sırp isyanı, 1806-1812 Osmanlı Rus savaşı ve Yunan isyanı olmak üzere dönemin başlıca olayları dikkate alınarak I. Aleksandr zamanı Rusya'nın Balkan politikası incelendi. Bu temelde, Rusya'nın Avrupa devletleri ile olan ilişkileri, Os-

" Çalışmada Yunanlı kelimesi yerine, bugünkü manada onunla aynı anlamda olmasa da, 19.yüzyılın başında kullanılan Rum ve Grek isimlendirmeleri de zaman zamankullanıldı. 19.yüzyıl başında Balkanların güneyinde ve adalarda yaşayan halk, Ahmet Cevdet Paşa tarafından Rum diye isimlendirilirken, Rusya ve Avrupa'daki tarih yazımında Grek olarak adlandırılmaktadır. Bu iki terim kullanıldıkları o dönemde, bugünkü Yunan halkında içinde olduğu Balkanların güneyindeki Hıristiyan Ortodoks mensubu farklı kökenden grupları kapsayacak şekilde kullanılmaktaydı. Ancak bu çalışmada, özellikle bugünkü Yunanistan'ın bulunduğu yerde meydana gelen olayların anlatımında, Grek, Rum terimleri yerine Yunan kelimesi tercih edildi.

manlı Devletine yaklaşımı ve Balkan halklarının lideri olarak hareket etmeye çalışan kişilere tavrı analiz edildi. Buradan hareketle, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'ne her an yıkılabilecek devlet olarak bakan başta Rusya olmak üzere, Avusturya, Fransa, İngiltere gibi devletlerin Balkan halklarının durumlarının iyileştirilmesi, özgürlüklerinin kazandırılması amacıyla askeri, maddi ve diplomatik destek sağlamalarına rağmen¹, bu halklara kendi devletlerini kurdurma konusunda neden anlaşamadıklarına açıklık getirilmeye çalışıldı.

Rusya'nın Balkanlarda Etkinliğinin Temellenmesi

Moskova Çarlığı (1534) döneminden itibaren Ruslar, kendi kültür dünyasından farklı olan toplumların bölgelerine doğru sınırlarını çok yönlü olarak genişletmeye başladılar. 17. yüzyılda doğu yönünde çok geniş bir alana hâkim oldular. I. Petro zamanında (1682-1725) ise, devletin sınırlarını genişletme ve zenginleştirme politikasını, Avrupa yöntemini de örnek alarak daha sistemli bir şekilde çağına uygun kurumsal ve teknik yeniliklerle güçlendirdiler. Doğu – Batı arasındaki ticaret yollarına, denizlere ve nihayetinde kaynaklara ulaşmak için çabalar harcadılar. Bu bağlamda, Rusya'nın konumu itibarıyla güney yönünde öne çıkan bölgeler Türkistan, Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlar'dı. Bunlar arasında, 18 ve 19. yüzyılda birçok devleti kendi üzerine çekebilecek başlıca bölge Balkanlardı. Çünkü buraya yönelik kültürel (etnik, dini) veya burası üzerinden denizlere yönelik siyaset başta Osmanlı Devleti olmak üzere, Avusturya, Rusya ve tüm Avrupa'yı ilgilendirmekteydi. Balkanlar'da Osmanlı Devleti dışında güçlü bir devletin askeri faaliyeti, Avrupa'nın kendi iç huzurunu da etkileyecek mahiyetteydi. Rusya, Balkanlara yönelik siyasetini askeri ve diplomatik yöntemleri tüm Avrupa'yı kendisine kaşı işbirliği yapacak kadar kışkırtmadan aşama aşama güçlendirdi.

II. Katerina zamanında (1762-1796) imzalanan 1774 Küçük Kaynarca antlaşması ile Rusya Karadeniz'de askeri anlamda yeni ayrıcalıklar elde etti. Balkanlar dahil Karadeniz kıyı bölgelerine daha kolay nüfuz edebileceği ve Boğazlar ile ilgili gelişmelere doğrudan müdahil olabileceği diplomatik zemini oluşturdu. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar, Kafkasya, Kuzey Karadeniz kıyı bölgelerinde oluşabilecek otorite zayıflığını değerlendirerek, ilgili yerlerin politik şekillenmesine etki edecek hale geldi. Antlaşmaya göre Rusya, sınırını Buğ (Aksu) nehrine kadar uzattı (madde 18). Eflak, Boğdan, Besarabya bölgelerine doğrudan etki etme imkanı kazandı. Antlaşmada Eflak ve Boğdan, Balkanlar ve kıyısındaki adaların halklarına yönelik garantiler alarak, onlar üzerindeki

¹ И. С. Достян, "Проблема создания независимых государств греков и южных славян в русско-балканских общественно-политических связях (конец XVIII – первая XIX в.)", *Россия и Балканы, Из истории общественно-политических и культурных связей (18 в. 1878 г.)*, Москва 1995, s. 62. ; E. Z. Karal, "Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı – Rus münasebatı", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semeri I*, 1937, İstanbul, s. 111.

nüfuzunu artırdı (madde 17)². Böylece Rusya, Balkanlara etki için kullanabileceği hukuki bir zemin oluşturdu. Başka devletlerin söz konusu alanlara dolaylı veya doğrudan nüfuz edecek konumlar elde etmeleri halinde, onlarla diplomatik ve askeri karşılaşma sürecine girdi. Bundan sonra, Balkanlar'da durumunu güçlendirecek ve hatta hâkimiyetini tesis edecek dış politikaya ihtiyaç vardı. 1774 yılı itibariyle Balkanlar'da Rusya'nın önündeki başlıca rakip ülke Avusturya'ydı.

II. Katerina 1782'de Grek İmparatorluğu kurulması fikrini Avusturya imparatoru II Joseph'e iletti. Projeye göre, İstanbul başkentli Balkanların doğu kısmı, Ege adaları ve Boğazlar'ı içine alan Rus hanedanından bir üyenin başına geçeceği, içinde diğer etnik unsurların da bulunacağı bir imparatorluk öngörülmekteydi³. Dinyester ve Tuna nehirleri arasında bulunan Eflak, Boğdan ve Besarabya bölgelerini içine alan yerde, eski adıyla Dakya krallığı planlanmaktaydı. Rusya kendisi Aksu (Bug) ve Dinyester nehirleri arasını alacaktı. Ege takımadalarından biri de Rusya donanması için kullanılacaktı. Avrupalı devletler ise uygun gördükleri yerlere yerleşeceklerdi. Kırım'dan hiç bahsedilmedi⁴. Nitekim Kırım, bir yıl sonra Rusya tarafından ilhak edildi.

Greks projesinde Rusya'nın amacının, başka olabileceği yönünde tartışmacılar arasında iddialar vardır. Buna göre, projenin uygulanmasının zor olacağına Petersburg farkındadır. II. Katerina ile beraber bu projenin oluşumunda bulunan G. A. Potemkin ve A. A. Bezborodko, Kırım'ın alınması halinde Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamak niyetindedir. Bu projeye Avusturya'nın rızasını alma hedeflenmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devletine karşı savaşta Rusya'ya müttefik olacak devletleri bulmaya da yarayacaktı. En azından İstanbul Fener'de oturan Ortodoks Rum grubun dikkati Rusya'ya çekilmiş olacaktı⁵. Böylece Rusya, Eflak-Boğdan ve Balkanlar yönünde geliştirilecek politikaya yerel desteği alarak, sosyolojik ve politik ortamı da hazırlamaktaydı.

Rusya, Balkanların güneyinde Yunanlılar üzerinden proje geliştirirken kuzey batısında ise Karadağlılar ve Sırlar üzerinden de etkinlik kurmaktaydı. Karadağ, 18.yüzyılın sonunda Osmanlı merkez yönetimine bağlı olmakla birlikte, fiili anlamda kendi iradesiyle hareket eden bir yönetime sahipti. Fiili yönetimin başında metropolit Petr Petroviç Negoş bulunmaktaydı⁶. Negoş, 1753 doğumlu olup, Rusya'nın başkenti Petersburg'daki Nevskiy Manastırında yetişmişti. 1787-1792 Osmanlı - Rus savaşlarında Rusya lehine bölgede faaliyetlerde bulunmuştu. Rusya imparatoru I. Pavel tarafından Aleksandr Nevskiy

² *Muahadat Mecmuası*, Cilt III, s. 265, 266.

³ A. N. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1990, s. 32.

⁴ И.С. Достян, "Проблема...", s. 46.

⁵ И.С. Достян, "Проблема...", s. 46, 47.

⁶ U. Özcan, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri* (Doktora Tezi), SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009, s. 8.

madalyası ile ödüllendirilmişti⁷. Negoş, Karadağ devleti kurmak ve onun tanınırlığını sağlamak hedefindeydi. Sınırlarını Hersek ve Güney Sırbistan'a doğru genişletmek ve Adriyatik denizine çıkış sağlayacak Kotor limanını ele geçirmek amacındaydı⁸. Rusya onun bu hedeflerini bildiği için, 19. yüzyılın başında onun üzerinden bölgede etkin olmaya çalıştı.

Rusya'nın Balkanlarda nüfuzunu artırmasına yardımcı olacak bir diğer grup Sırlardı. Rusya, Sırp toplumu üzerinde dini ve etnik olarak tesir edebilecek imkânlara sahipti. Nitekim, bölgede Osmanlı Devleti'nin otoritesinin zayıflamasına veya bölgedeki görevlilerin suiistimallerine bağlı olarak gelişen olaylar temelinde Sırp bölgesindeki varlığını güçlendirdi. Özellikle 1804'ten sonra Rusya'nın Sırlar üzerindeki etkinliği arttı. Daha öncesinde Osmanlı Devlet idaresi, Rusya'nın veya Avusturya'nın etkisini engellemek için, idari anlamda Sırlar lehine yeni düzenlemeleri yapmaktan kaçınmamıştı. 1793-1794 yıllarında Sırp temsilcilerin dilekçesi üzerine III. Selim, ülkedeki reformlar temelinde Sırp prenslerin ve önde gelenlerin iç işlerinde bazı ayrıcalıklar sağlayacak şekilde Belgrad Paşalığına yeni yetkiler vermişti⁹.

Rusya, Balkanlar'da Osmanlı Devleti ve Avusturya'ya karşı siyaset geliştirdiği sırada, 1797'de Fransa ve Avusturya arasında Campo Formio antlaşmasının imzalanmasından sonra, Balkanlara yönelik askeri ve politik müdahalesini hızlandırdı. Çünkü bu antlaşmayla Fransa Yedi Ada'ya¹⁰ ve Venediklilere ait Arnavutluk sahillerine yerleşti. Avusturya ise, Venediklerden aldığı, Kotor limanının da içinde bulunduğu Dalmaçya kıyılarına sahip oldu¹¹. Bu bölgeler askeri ve ekonomik temelde Balkanlara batında nüfuz imkânı sağlayacak yerlerdi. Napoleon, ticaret ve zenginlik için Korfu, Zanta ve Kefalonya adalarını İtalya'dan daha ehemmiyetli görmekteydi¹². Balkanlara ve Akdeniz'e (Mısır'a) yönelmiş Fransa işgalleri karşısında Rusya Balkan politikasını daha etkin hale getirmeye başladı. İngiltere ile beraber Osmanlı Devleti'ni kendi topraklarını savunması için desteklemeye başladı. Osmanlı Devleti ve Rusya ortak donanması Adriyatik'e ilerleyerek Yedi Ada'dan Zanta ve Korfu adalarını 1799'da ele geçirdiler. İki devlet, İstanbul'da yaptıkları müzakereler sonrasında 21 Mart 1800'de Yedi adanın 12 maddelik kuruluş sözleşmesini imzaladılar. Buna göre, Adalarda, Raguza (Dobrovnik) Cumhuriyeti benzeri bir yönetim kuruldu. Yeni idare, içişlerinde serbest, dış işlerinde Osmanlı merkez yönetimine bağlı olup,

⁷ В. Броневский, *Записки морского офицера, въ продолженіи кампаніи на Средиземномъ морѣ подъ начальствомъ Вице-Адмирала Дмитрія Николаевича Сенявина отъ 1805 по 1810 годъ. Часть первая*, С.Петербург, 1836, s. 262, 263.

⁸ И.С. Достян, "Проблема...", s. 44.

⁹ И.С. Достян, "Проблема...", s. 44.

¹⁰ Yedi ada: Korfu, Pakso, Ayamavra, İtaki, Zanta, Çuka ve Kefalonya. Bu adaların bulunduğu bölge İyon adaları olarak da bilinmektedir. Yedi Ada olarak bulunan bölgede küçük şekilde çok sayıda adacık da bulunmaktadır.

¹¹ И.С. Достян, "Проблема...", s. 48, 49; E. Z. Karal, "Yunan...", s. 111.

¹² E. Z. Karal, a.g.m., s. 111.

Rusya'nın himayesinde olacaktı¹³. Böylece Rusya Balkanlara batı tarafından nüfuz edecek önemli bir bölgede söz sahibi haline geldi. Nitekim 1803'de Osmanlı Devletinin Yedi Ada ile ilgili bazı vergi ve hukuki düzenlemelerine Rusya karşı çıkarak engel oldu¹⁴.

Rusya, Balkanlardaki etki ve varlığını 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasından sonra diplomatik ilişkilerle güçlendirip, 1800'de Yedi Ada'da söz sahibi olarak, kendisine sadece askeri değil, hukuki temelde de müdahale etme zeminini oluşturdu. Böylece 19. yüzyıl başında Balkan devletlerinin siyasi taleplerine uygun tereddütsüz müracaat edebilecekleri güçlü bir devlet konumuna geldi. Yine Rusya, büyük devletlerle ilişkilerini dikkate alarak, Balkanlara yönelik kendi siyaseti ile Balkan içinden gelen talepleri temkinli bir şekilde örtüştürme sürecine girdi.

Rusya'nın Balkan politikasında Fransa Tehlikesi ve Osmanlı Devleti Dengesi

1801 yılında Rusya'da imparator değişimi oldu. I. Pavel (1776-1801), saray soyluları tarafından öldürüldü. Yerine oğlu I. Aleksandr geçti. Bu dönemde Rusya'nın dış politikası, I. Petro ve II. Katerina zamanında olduğu gibi Türkistan, Kafkasya, Karadeniz, Boğazlar, Balkanlar, Doğu Avrupa ve Baltık taraflarında etkin olacak şekilde fırsatları değerlendirmeye devam etti. Bu, geleneksel politikasının devamı olduğu kadar, koşullarında zorlamasıydı. Fransa'nın başında bulunan Napoleon, I. Aleksandr'a Osmanlı Devletinin dağılmasının kaçınılmaz olduğunu, Fransa ve Rusya'nın onu paylaşabileceğini belirtti. Ancak I. Aleksandr hükümdarlığının ilk yıllarında, diplomatik koşulları dikkate alarak Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz paylaşımına temkinli yaklaştı. Çünkü mevcut koşullar Rusya'nın lehineydi. Osmanlı Devleti, Rusya savaş gemilerine Boğazları açmıştı (1798 antlaşması), Tuna prensliklerine ayrıcalıklar verileceği garantisini vermişti. Rusya Osmanlı Devleti adalarında konsolos bulundurma hakkını almıştı, hatta Korfu adasına yerleşmişti. Yedi Ada bölgesinde nüfuz kurmuştu. Bu şartlarda ne imparatorun ne de o dönemde etkin Koçubey, Vorontsov ve Panin gibi idarecilerin Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik projeler geliştirmeye ihtiyacı yoktu. Rusya için asıl hedef, Adriyatik ve Doğu Akdeniz'de güçlenen Fransa tehdidini ortadan kaldırmaktı¹⁵.

Rusya'nın, Osmanlı Devleti topraklarında Fransa'nın işbirliğini reddetmesi, Balkanlar veya Doğu Avrupa'da (özellikle Polonya'da) onun pasif kalacağı

¹³ A. F. Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDV İA*, s. 385.

¹⁴ A. M. Станиславская, *Россия и Греция в конце XVIII — начале XIX века. Политика России в Ионической республике. 1798—1807 гг.*, Москва 1976, s. 275.

¹⁵ Л. И. Гальберштадт, "Восточный вопрос", *Отечественная война и русское общество. Юбилейное издание. 1812—1912*, Том II, ред. А. К. Джигелегова, С. П. Мельгунова, В. И. Пичета; Ист. комис. учеб. отд. ОРТЗ. — М.: И. Д. Сытин, Москва 1911, s. 92-94.

anlamına gelmemektedir. Çünkü, Osmanlı Devleti ile aralarındaki işbirliğinin her iki taraf için de tehdit haline gelmiş Fransa'dan kaynaklanan zorunlu bir durum olduğunun farkındaydı. Gerek bu zorunluluğun geçici olabileceği ve gerekse Osmanlı Devleti'nin Fransa etkisi ile dağılabileceği endişesi taşıdığından, Balkan halklarına yönelik faaliyetlerini İstanbul'un çok tepkisini çekmeden devam ettirmeye çalıştı.

Rusya, Fransa'nın askeri veya politik nüfuzunu kırmak için Grekleri harekete geçirecek adımlar attı. Ekim 1803'de Odessa Grek piyade taburunu oluşturdu. Yedi Ada Cumhuriyeti bölgesinde askeri kolordu için bir merkez kurmaya çalıştı¹⁶. Bu sırada (1803-1804) Yedi Ada bölgesi Osmanlı Devleti muhaliflerinin toplandığı yerd. Balkanlarda haydutluk yapan Kleftler ve bunlara katılan Armatoller'den* kişiler Yedi Ada bölgesine gelmeye başladılar. Rusya'nın himayesindeki adalar, onlar için sığınacak bir yer oldu¹⁷. Rusya, faaliyetleri dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin tepkisini de çekmemeye çalıştı. 1803'de Rusya Dışişleri Bakanı Aleksandr R. Vorontsov Yedi Ada Cumhuriyetinde bulunan temsilcisi G. D. Mocenigo'ya mektubunda, Rusya'nın Balkanlardaki nüfuzu sayesinde Osmanlı Devleti'nin topraklarının bütünlüğünün korunmasının telkin edilmesini bildirdi. Devamında, Balkanlardaki isyan hareketlerini Rusya imparatorunun suiistimal etmeyeceğini, Rusya'nın amacının Fransa'nın saldırgan hareketlerine engel olmak olduğunu yazdı¹⁸.

Rusya, Tepedelenli Ali Paşa muhalifleri olan Yedi Ada bölgesindeki etkin kişilerden, Epir bölgesindeki Suliot, Himariot, Maniot toplulukları ve kaçak Armatol'lardan olmak üzere Fransızlara karşı birlikler oluşturulmasını planladı. Birliklerin başına A. H. Benkendorf geçecekti. Bir süreliğine onun görevini kendisini Yunan halkının oğlu sayan Yunan kökenli Albay E. G. Popandopulo aldı. Rusya, Müslüman idarecilerin bulunduğu Çameri bölgesinde (Yanya bölgesi) Ali Paşa'ya muhalif gruplardan, Arnavut beylerinden bir birlik oluşturmaya çalıştı. Mayıs 1804'de ise Preveze'de bir konsolosluk kurdu. Konsolos olarak ileride Filiki Etery'a'nın üyesi olacak olan İ. Vlassopulo'yu atadı. Aynı yıl, bölgede oluşturduğu gruplara silah sağlanması için oradaki temsilcisine talimat verdi. Bölgedeki Rusya temsilcisi Mocenigo, Çameri birliği ile Ali Paşa muhalifi Suliotları, Himariot'ları ve Rum kaptanlarını bir araya getirmeye de çalıştı. Kaptanlardan biri ileride Filiki Etery'a üyesi olacak olan Anagnostaras idi. Fransızlar ona Yunanlıları bağımsız yapacakları telkininde bulunmaktaydılar. Ancak o, Rusya'ya yakın durdu. Bir diğer ünlü kaptan Kristaki Kalogeros ise, Rusya temsilcisinin gayretlerine rağmen, Akdeniz'de Fransız ordusuna hizmet etti. Bu çabalar, Tepedelenli Ali Paşa'nın deniz kıyısındaki hâkimiyeti-

¹⁶ А. М. Станиславская, *а.г.е.*, s. 277, 310.

¹⁷ А. М. Станиславская, *а.г.е.*, s. 307.

¹⁸ Г. С. Гросул, *Дунайские княжества в политике России. 1774- 1806*. Кишинев 1975, s. 143.

ni ve onun Yedi Ada cumhuriyeti bölgesindeki etkisini kırarak nitelikteydi¹⁹. Ancak nihai hedef, Akdeniz'in doğusunda Fransa propagandasına, askeri harekâtına karşı tedbir almak ve Osmanlı Devletinin merkez yönetimi ile taşrası arasındaki otorite boşluğunu değerlendirerek, Balkanlardaki halkları kendi tarafına daha çok çekecek politik ve askeri zemini güçlendirmektir.

Rusya'nın Yunanlılara yönelik faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin dikkatinden kaçmamaktaydı. Rusya'nın özellikle Yunanlı gemiciler ile irtibata geçmesinden ve Yunanlı tayfa almasından memnun değildi. Çünkü Osmanlı Devleti kendisi, Yunanlıları denizci olarak Kaptan'ı Derya Gazi Hasan Paşa zamanında (1780-1790) tayfa olarak almıştı. Hatta Yunanlılar büyük gemiler yaparak Avrupa ile ticarete de dahil olup, sermaye biriktirmişlerdi. Bu sermayeyi Osmanlı Devleti aleyhine kullanabilecek hale gelmişlerdi. Bu gemiciler Napoleon savaşları sırasında Avrupa'daki düşünceleri kendi soydaşlarına aktarmaya başlamışlardı. Bu koşullarda Rusya'nın Yunanlıları kendi tarafına çekerek, denizci tayfası alması, onları Akdeniz ve Karadeniz'de bulunan donanmalarında kullanması ve hatta konsoloslarının Yunanlıları Rusya'ya göçe teşvik etmesi gibi faaliyetler Osmanlı Devleti'ni rahatsız etti²⁰. Yine Rusya'nın, askeri liman olarak geliştirilen Sivastopol'de düzenli bir şekilde Karadeniz donanmasında Yunanlıları subay olarak görevlendirmesi; Yedi Ada'ya yeni askeri birlikler göndererek buradaki asker sayısını 15 bine kadar çıkarması; birçok Yunan gemisine Rus bayrağı altında sefer imkanı sağlaması; Korfu'da 6 askeri gemi tutması ve burada Yunanlılar arasında propaganda yapıldığı intibasını oluşturması²¹ Osmanlı Devletini şüphelendiren gelişmelerdi. Bu koşullarda iki devlet arasındaki ilişkiler, aralarındaki "ittifaka rağmen", güvensizlik içinde ilerledi.

Rusya'yı Yunanlıların yaşadığı coğrafyada faal bir politika izlemeye iten etkenlerden biri, bazı Yunan aydınlarının zihninde ortaya çıkan ulusal düşünce ve bunu Fransa'nın kendi lehine kullanabileceği yönündeki endişeydi. 1797'de Yunanlı Rigas'in yazdığı ordu marşı, zihinde beliren ulusal düşüncenin tezahürüne bir örnekti. 1798'de Rigas'in beraber çalıştığı Perrevo, Napoleon'a atfettiği şiirinde, Epir, Mora ve Yunanistan'ın kurtarıcısını beklediğini yazarken de benzer düşüncenin yansıması vardı. Kültürel alandan siyaset alanına Fransa denetiminde büyütülecek Yunan ulusal düşüncesi, Rusya için Balkanlarda istenmeyen sonuçlar doğurabilirdi. Nitekim Rusya'nın muhtemel Fransa etkisinden endişesi yersiz değildi. 1805'de Fransız askerlerinin Yunan bölgesine çıkarma yapma ihtimali belirince, Yunan aydın grubunda Napoleon'a doğru bir eğilim doğmuştu. Dolayısıyla, Yunanlıların bir lider etrafında, Osmanlı Devletine karşı bir dış devletin desteğini alarak hedeflerini gerçekleştirme potansi-

¹⁹ A. М. Станиславская, *a.g.e.,s.* 277, 279, 281-283,307, 310, 311 .

²⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cedet* (Osmanlı Tarihi), Cilt 11, Matba-i Osmaniye, Dersaadet 1301, s. 120, 121.

²¹ Л. И. Гальберштадт, *a.g.m., s.* 96.

yeli vardı. Bu durumda Rusya'nın harekete geçmemesi Balkan politikasında kendisine daha ağır sonuçlar doğuracak politik ortamı hazırlayabilirdi. Ayrıca, Rusya'nın Yedi Adalar bölgesindeki temsilcisi Mocenigo, adalardaki faaliyetlerin Yunanlılar için bir ulusal hareket kaynağı olabileceğini de bildirmekteydi²². Tüm bunlar, meydana Fransa'ya kaptırmak istemeyen Rusya'nın Yunanlılara yönelik faaliyetlerini, Osmanlı Devleti ile savaş çıkartacak sınıra kadar zorlamasına sebep olan önemli etkenlerdi.

Rusya, Balkanların güney batı kısmında Yunanlıların yoğun olduğu bölgelere odaklandığı sırada bir de Sırp sorunu çıktı. Bu sorunun kaynağı, 18.yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin Sırbistan dahil Balkanlarda otoritesinin zayıflamasıydı. Bunun sonucu, Sırbistan'da halk, yeniçeri dayılarının keyfi davranışlarına maruz kalmaktaydı. 1794-1801'de Hacı Mustafa Paşa bölgeye tayin edildiğinde halkı koruyucu önlemler almıştı. Ancak tedbirler kalıcı çözüm getirmeydi. 1801'de yeniçeriler onu öldürdüler. Pazvantoğlu'dan da katılanlarla beraber Yeniçeri dayıları burada huzursuzluk ve asayişsizliğe sebep oldular. Sırp, Osmanlı sultanına keyfi davranışların durdurulması için heyetler gönderdiler. Sultanın halka iyi davranılması konusunda emrine rağmen dayılar, Sırp'ların ileri gelen beylerini cezalandırdılar. Sonuçta 1804 Şubat'ında Semendire sancağında (19.yüzyıl Sırbistan bölgesi merkez alanı) baskı rejimi kurmuş dayılara karşı Sırp'lar ayaklandılar. Bu ayaklanmayı fırsat bilen Sırp din adamları ve dönemin milliyetçi ruhuna sahip önde gelen politik sıfatlı kişiler Osmanlı Devleti'nden daha fazla idari ayrıcalık almak için harekete geçtiler²³. Sırp isyancıları, Kara Yorgi adında bir domuz tüccarını kendilerine lider seçtiler²⁴. Kara Yorgi ilk olarak Avusturya'nın desteğini aradı. Çünkü, Avusturya-Macaristan imparatorluğu yönetiminde bir kısmı komutan olan çok sayıda Sırp bulunmaktaydı. Ayrıca, Avusturya, Sırbistan'daki halk hareketlerine zaman zaman destek de vermişti. Ancak, Fransız tehdidin olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti ile ilişkileri bozmak istemeyen Avusturya, resmi olarak isyancıları desteklemekten kaçındı²⁵. Bu koşullarda Rusya'nın Sırp bölgesi ile ilişkileri yoğunlaştı.

Sırp isyancılarla doğrudan bağlantılı olan ve onları yönlendiren başlıca isimler arasında metropolit Stefan Stratimiroviç ve psikopos Iovan Yovanoviç bulunmaktaydı²⁶. Metropolit Stratimiroviç, destek konusunda öncelikli olarak Rusya'ya başvurulmasını isyancı liderlerine tavsiye etti²⁷. Çünkü, Rusya, dini

²² A. M. Станиславская, *a.g.e.*, s. 292, 293, 297.

²³ S. Aslantaş, Sırp İsyasının Uluslararası Boyutu (1804-1813), *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, sayı 21 (Bahar 2009), s. 110, 112.

²⁴ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt V, Beşinci baskı, TTK, Ankara 1988, s. 104.

²⁵ S. Aslantaş, *a.g.m.*, s. 112; Л. Ранке, *История сербии по сербским источникам*, Перевод: Петр Бартнев, Издание второе, Москва 1876, s. 132.

²⁶ И.С. Достян, "Планы основания славяно-сербского государства с помощью россии в начале XIX в.", *Славяне и Россия*, Издательство наука, Москва 1972, s. 98.

²⁷ И.С. Достян, "Проблема...", s. 54.

ve etnik özelliği dışında 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın başında Doğu Akdeniz'de askeri olarak etkin olmuş, Yedi Ada cumhuriyetinin kurulmasında önemli rol üstlenmiş ve Balkan topraklarına yönelik projeleri üretmiş bir ülke olarak, Balkan halklarının dikkatini çekmeyi başarmıştı. Nitekim Sırp ileri gelenleri de, daha önce Habsburgların himayesinde tüm Sırp'ların birleşmesi fikrinden yavaş yavaş bağımsız Sırp devleti fikrine doğru evrildikleri bir dönemde, Rusya'nın desteğini alabilecekleri kanaatindeydiler²⁸.

Metropolit Stratimiroviç, Sırp'lar için Yedi Ada Cumhuriyeti ve Tuna Prenslüklerindeki gibi özerk hakların Rusya aracılığı ile Osmanlı Devleti'nden alınması yönünde isyancıları yönlendirdi. Stratimiroviç, Osmanlı sultanına bağlı, ancak Rusya'nın himayesinde özerk Sırbistan'ın oluşmasını öncelikli hedef olarak belirtti²⁹. Bunun yanında Osmanlı Devleti yıkılacaksa, bu durumda Slav – Sırp Devletinin kurulması gerektiği fikrindeydi. Bu projenin, aynı zamanda "Grek projesi" karşılığı olacağı ve Rusya için Balkanlarda denge sağlayacağı düşüncesindeydi³⁰. 1804'de Sırp-Slav devleti kurulması için Stratimiroviç gibi Rusya'ya müracaat eden bir diğer kişi psikopos Iovan Yovanoviç oldu³¹. Sırp'ların taleplerini içeren mektup 1804 Mayıs'ında İstanbul'daki Rusya elçisi A. Ya Italinskiy'e gönderildi. Daha sonra, ayrıntılı olarak durumu açıklayan bir yazı da temsilcilerle beraber Kasım 1804'de Rusya hükümetine verildi³². Petersburg'a gelen Sırp temsilcileri ilk aşamada karşılayan İstanbul'daki Rusya elçiliğinde tercümanlık yapmış ve o dönemde Rusya Dışişleri Asya masasında görevli Nikolay Antonoviç Pizani oldu. Pizani Sırp temsilcileri ile görüşmelerini Dışişleri Bakanı Çartoriyskiy'e yazılı olarak bildirdi. Temsilcilerin Rusya'nın himayesini talep ettiklerini yazdı. Ancak, Pizani iki defa görüştüğü temsilcilerin söylediklerinin birbirini tutmadığını ve seçilmiş gelmiş olan bu kişilerin inatçı ve aklı selim bir düşünceyle olaylara yaklaşmadıklarını da belirtti³³.

Sırp temsilcilerin Petersburg'dan destek aradıkları sırada, 21 Kasım 1804'de dönemin aydını, devlet görevlisi ve I. Aleksandr'ın güvenini kazanmış Vasiliy Nazaroviç Karazin tarafından Balkanlara yönelik bir layiha (zapiska) Dışişleri Bakanlığı'na sunuldu. Bu layihada Sırp'ların desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmaktaydı. Karazin, I. Aleksandr döneminde liberal, hayırsever bir kişi olarak tanınmış ve sunduğu layihasında Sırp'lara yardım hazırlığı içinde olduğunu belirtmekteydi³⁴.

²⁸ И.С. Достян, "Планы...", s. 98.

²⁹ И.С. Достян, "Планы...", s. 99.

³⁰ И.С. Достян, "Проблема...", s. 54.

³¹ Dostyan 1972 yılında yazdığı makalesinde bu mektubun içeriğini oluşturanın Yovanoviç olmadığını ve Rusya'ya müracaat edilmesinde rolü olan kişinin daha önce Rusya ordusunda 12 yıl görev yapmış Sofroniy Yogoviç olduğunu belirtmektedir. И. С. Достян, "Планы...", s. 100.

³² И.С. Достян, "Планы...", s. 99.

³³ Сборник Императорского Русского Исторического Общества, Том 82, С. Петербург 1892, s. 172.

³⁴ А. Н. Пыпин, *Панславизм в прошлом и настоящем (1878)*, Санкт-Петербург: Колос, 1913, s. 76.

Karazin, Sırların yardım talebinin geri çevrilmemesi kanaatindedir. Onun fikrine göre, Sırlara yardım için gizli bir yardım kuruluşu ve Sırp bölgesine gidecek bir de gizli heyet oluşturulmalıdır. Osmanlı Devleti ve Avusturya'yı kızdırmadan Sırlara yardımlar gizli bir şekilde yapılmalıdır. Karazin, Sırlarla gizli bir şekilde iletişim kurulmasını önerdikten sonra, kendisine sağlanacak az bir maddi destekle Slav halklarını birleştirme yönünde görev alabileceğini de belirtmektedir. O'na göre, Osmanlı Devleti'nin parçalanma yönünde işaretleri vardır ve Dışişleri'nin Slavlar için harekete geçme zamanıdır³⁵.

Karazin, birinci layihısından bir hafta sonra, Dışişleri Bakanına ek bir not daha yazdı. Burada İmparatoriçe Elizavet zamanında Karadağ'dan 12 çocuğun geri gönderilmek üzere getirilip eğitildiğini ve bunlar aracılığı ile Rusya ve Karadağ arasında manevi bağların kurulması planlandığını hatırlatmaktadır. Ancak, Avusturya ile akrabalık bağları kurulduktan sonra bu teşebbüsten vazgeçildiğini belirtmektedir. II. Katerina'nın ise, Doğu Roma imparatorluğunu yeniden canlandırma niyetine vurgu yapıp, Balkanlar için çok para harcandığının altını çizmektedir. Karazin, geçmişte yaptığı bu atıflarla Sırların desteklenmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulama amacındadır. Hatta kendisinin, geçmişte kurulan tarihi bağlar temelinde ve mevcut koşullarda, Slav meselesini yeniden canlandırma cesaretinde, olduğunu yazmaktadır. Karazin'e göre Sırlara yardım edilerek ve hatta bağımsız Slav dünyası oluşturularak, Rusya sadık bir müttefik kazandırılmalıdır³⁶. Bağımsız kurulacak devletin başına da imparator Aleksandr'ın kardeşlerinden biri geçmelidir³⁷.

Rusya hükümeti, Avrupa'da dengelerin altüst olduğu ve Fransa tehdidinin kapıda olduğu sırada Balkanlar konusunda köklü bir değişiklik öngörmekteydi. Balkanlarda Rusya himayesinde yeni devletler kururma hedefi içeren Karazin veya diğerlerinin fikirleri, sadece Osmanlı Devleti'ni değil, onunla ittifak halinde Avusturya'yı da Rusya'nın karşısına koyabilecek gelişmelere sebep olabilirdi. Bu nedenle Rusya, Yunan politikasında olduğu gibi, Sırlara yönelik siyasi temelde keskin değişim getirecek taleplerde temkinli davrandı. Dışişleri Bakanı Çartoriyskiy, Sırp temsilcilere 1804 sonbaharında, Sırların himaye ve bağımsız Slav devleti tekliflerine tam olarak destek vermedi. Ancak İsyancıların silahlarını bırakmadan, yıllık vergilerini vererek, geniş özerklik koşullarında kendi belirledikleri yöneticiler tarafından idare edilmeleri taleplerini Osmanlı Devletine iletmelerini tavsiye etti³⁸. Dolayısıyla, bu dönemde (1798-1805) Rusya, Osmanlı Devleti'nden bağımsız Balkanlarda Slav-Sırp veya Yunan devleti kurulmasını uygulamaya koyma niyetinde değildi³⁹.

³⁵ Василий Назарьевич Каразин, "Письмо к князю Адаму Чарторыйскому 21 ноября 1804", Русская старина, Том III. Июнь 1871, s. 702, 703, 705.

³⁶ В. Н. Каразин, а.г.м., s. 707, 708, 710-716.

³⁷ А. Н. Пыпин, а.г.е., s. 76.

³⁸ И.С. Достян, "Проблема...", s. 54, 55.

³⁹ И.С. Достян, "Планы...", s. 105.

Rusya hükümeti, Avusturya, Osmanlı Devleti ve Fransa üçlüsü karşısında Balkanlar'da diplomatik bir hata yapmadan hedeflerine ulaşmaya çalışmaktaydı. Sadece askeri yöntemler kullanarak işin sonunun nereye gideceğini kestirmesi zordu. Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri ve Balkanlardaki halkların durumunu dikkate alarak politikasını geliştirmesi gerekmekteydi. Bu nedenle Rusya, Balkanlar'da nüfuzunu artıracak, hatta fiili toprak hakimiyetini sağlayacak projelere temkinli ama koşullar uygun olduğunda askeri destekli genişlemeye dayalı bir anlayışla yaklaştı. Bu bağlamda, 1798-1805 yılları arasında Rusya'nın politikası Osmanlı Devleti ile barış ortamını belli ölçülerde koruyarak ve Avusturya'nın da tepkisini çekmeden Fransa'nın Balkanlara yönelik saldırgan politikalarına engel olmaktan ibaretti⁴⁰.

Rusya'nın, 1798-1805 döneminde Balkan halkları içinden gelen ve Osmanlı Devletinden ayrılmayı düşünen din adamları ve sivil kişilerin tekliflerine ve faaliyetlerine temkinli yaklaşması, onun alternatif projeler geliştirmeyeceği anlamına gelmemekteydi. Osmanlı Devleti'nin dağılması veya Fransa ile ittifak yapma ihtimaline karşılık kendi projelerini de geliştirmekten geri durmadı. İki devlet arasında ilişkilerin güvenilirliğinin oldukça sarsıldığı 1804'de Rusya Dışişleri bakanı Adam Çartoryskiy (1804-1806) Balkanlara yönelik planlar yaptı. 1804'de Bakan, Osmanlı Devleti'nin Fransa ile ittifak yapması veya kendi varlığını devam ettirememesi halinde onun Avrupa hakimiyetinin sonlandırılması için İngiltere ile görüşmelere başladı. Bunun için Sardinya elçisi Novosiltsev'i Londra'ya gönderdi. İngiltere ise bu konunun tartışılmasının vakti olmadığını, Napoleon'a karşı oluşturulan koalisyona odaklanılması gerektiğini bildirdi⁴¹. Rusya da, Fransa karşısında müttefike ihtiyacı olduğundan İngiltere'nin cevabına karşı, Balkanlarda kendi başına keskin bir tavır içine girmede. Ama Balkanlar konusunda planlar yapmaya devam etti. Çünkü Fransa tehdidi her geçen gün artmaktaydı.

Rusya Dışişleri Bakanı Çartoryskiy'e göre, Napolyon İtalya adasında Napoli'yi aldıktan sonra, Sicilya'yı da alırsa Akdeniz'de durdurulması zor olacaktı. Bu nedenle Rusya'nın kendisine üstünlük sağlayan Korfu adasını tüm gücüyle Fransız saldırısına karşı savunması gerektiği kanaatindeydi. Burası, gerek Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarına harekât, gerekse onu savunma açısından önemli bir adaydı. Çartoryskiy'e göre Rusya, Korfu adasından Rumların ve Slavların hareketlerini izleyebilir ve onu yönetebilirdi⁴².

Çartoryskiy, Karadağ'da bulunan Metropolit Negoş'un sadakatine özel önem vermekteydi. Karadağ'ın fiili hakimi durumunda olan Negoş'un Rus-

⁴⁰ Г. С. Гросул, *а.г.е.*, s. 143.

⁴¹ Л. И. Гальберштадт, *а.г.м.*, s. 97.

⁴² *Мемуары князя Адама Чарторыжского и его переписка с императором Александром I*, Перевод с французского: А. Дмитриева, Том II, Книгоиздательство К.Ф. Некрасова, Москва 1913, s. 82.

ya-Fransa ittifakında dahi, Fransa'ya karşı hazırlıklara girişecek durumda olduğunu belirterek, Rusya'nın Karadağ'ı ne olursa olsun yalnız bırakmaması gerektiği düşüncesindeydi. Rusya'nın Fransa'dan çekindiği veya korktuğu fikrinin oluşması halinde ise, Karadağlıların Fransa'nın desteğine başvurma ihtimalleri olacağını öngörmekteydi. Hatta Fransa'nın, kendisine yakınlaşan Balkan halklarını kullanarak Çanakkale Boğazını kapatabileceği ve İstanbul'daki Rusya'nın nüfuzunu bitirebileceği fikrindeydi. Bu tehdit karşısında Rusya, Balkanlarda Rumlar ve Slavlar kendisini desteklerken; boğazlar üzerinden Karadeniz ve Akdeniz arasında doğrudan iletişim kurma imkanı varken Fransa'nın faaliyetlerini izlememesini savunmaktaydı⁴³.

Çartoryskiy'in önemli olarak gördüğü Kotor limanına Rusya 1805 başlarında S. A. Sankovskiy ve D. N. Senyavin komutasında donanmasını gönderdi. Bu sırada, Rusya'nın baş destekçilerinden Karadağ lideri Negoş da Adriyatik denizine çıkma hedefindeydi. Rusya için öncelikli hedef ise, Rusya ve Karadağlıların ortak bir şekilde Fransızlara karşı koyacakları birliği oluşturmaktı⁴⁴. Bölge halkının Rusya'nın varlığına karşı çıkmayacağı rahatlığı içinde bulunan Rusya yönetimi⁴⁵, Napoleon'un Balkanlara nüfuz etmesini engellemek için, Yedi Ada cumhuriyeti ve Ragusa'nın kalesi sayılan Karadağ'daki Kotor limanını 1805'de işgal etmiş oldu⁴⁶. Metropolit Petr Petroviç Negoş 1805 yılında Napoleon karşısında mücadele verildiği sırada ise, bölgesindeki savunması dolayısıyla I. Aleksandr tarafından ödüllendirildi⁴⁷.

Rusya, Balkanlardaki faaliyetlerine ve Kafkasya'da Kartli-Kaheti üzerinden askeri olarak hakimiyetini genişletmesine rağmen, 11 (23) Eylül 1805'de Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması imzalamayı başardı. Çünkü, her iki taraf için de Fransa büyük bir tehdit haline gelmişti. Ancak, 20 Kasım (2 Aralık) 1805'de Avusturya – Rusya orduları Austerlits'de Napoleon karşısında yenilmesi devletler arasındaki ilişkileri etkiledi. Fransa'nın galibiyeti Rusya'nın Kotor limanı dahil, Adriyatik denizindeki varlığına son verdi. Fransa ile Avusturya arasında 14 (26) Aralık 1805'de Pressburg (Bratislava) antlaşması imzalandı. Buna göre Batı İstriya, Dalmaçya ve Kotor (liman) Fransaya geçti. Rusya ise Avrupa'nın bir çok bölgesinde bulunan kara ve deniz kuvvetlerini geri çekmeye başladı ve D. N. Senyavin'in komutanlığında Akdeniz'de bulunan donanma da Karadeniz'e çağrıldı. Bu süreçte Rusya'nın başlıca endişesi, bağımsız devlet kurdurma sözüyle Balkan halklarını Fransa'nın harekete geçirebileceğiydi. Diğer bir endişesi ise, yine Fransa'nın İstanbul ve Çanakkale boğazlarına hakim olup, Rusya'nın ticaretine ve güvenliğine zarar verecek şekilde güney bölgele-

⁴³ Мемуары князя Адама, Том II, s. 82, 83-86.

⁴⁴ И. С. Достян, "Проблема...", s. 51.

⁴⁵ Владимиръ Броневский, a.g.e., s. 295.

⁴⁶ Л. И. Гальберштадт, a.g.m., s. 98.

⁴⁷ В. Броневский, a.g.e., s. 263.

rine yerleşmesiydi⁴⁸.

Rusya Dışişleri Bakanı Çartoriyskiy, Fransa'nın galibiyeti sonrası oluşan yeni koşullarda, Osmanlı Devleti'nde bir değişiklik olması veya parçalanması ihtimaline karşılık Balkanlarla ilgili Ocak 1806'da şu planı geliştirdi: Osmanlı Devleti'nde her nasıl bir değişiklik meydana gelirse gelsin, Karadeniz, Adriyatik ve Akdeniz arasındaki alanda Rusya lehine olacak şekilde yapı kurulmalıdır. Osmanlı Devleti'nin herhangi bir bölgesinde (büyük ölçüde Balkanlar ve boğazları kastediyor - HÇ) Fransızlar hakim olmamalıdır. Osmanlı Devleti Balkan topraklarında Rusya'nın himayesinde, ama içişlerinde bağımsız devletler kurulmalıdır⁴⁹. Çartoriyskiy, Rusya imparatorunun himayesinde bir Balkan federasyonu öngörmektedir⁵⁰. Bu düşünceye göre, Eflak, Moldova ve Besarabya bölgeleri doğrudan Rusya'yanın idaresinde kalacaktır. Sırbistan, Karadağ ve Hersek'te fiili anlamda kendi kendilerini idare eden bir yapı olduğundan, burada kendilerinin karar vereceği bir idare kurulmalıdır. Balkanlarda kurulan bağımsız veya yarı bağımsız devletlerin korunması adına Korfu ve benzeri seçilmiş yerlerde Rusya'nın daima askeri kuvvetleri bulunmalıdır⁵¹. Bu tasarıyla, Rusya'nın sınırları Karadeniz tarafından Tuna nehrine kadar genişletilmektedir. Tuna'nın güney kısmında ise Rusya'ya bağımlı ama içişlerinde bağımsız devletler kurulmaktadır. Batı Balkanlarda ise, yine Rusya ile işbirliğinde olacak devletler öngörülmektedir. Bölgenin Adriyatik tarafından denetimi ve dış dünyanın tesirinin engellenmesi için Korfu ve benzeri adalarda askeri kuvvet konuşlandırılması planlanmaktadır. Böyle bir tasarı, Osmanlı Devleti aleyhine olabildiği gibi, Fransa'ya veya muhtemel diğer güçlü bir devletin müdahalesine de set oluşturmaktadır.

Çartoriyskiy'in tasarısında bazı Balkan halkları adına özgürlük ve devlet isterken, arka planda başka amaçları da bulunmaktadır. Bu politikayla, kendisi için oldukça önemli bir mesele olan Polonya'ya ayrıcalıklı yönetim statüsü, hatta Polonya krallığının aşama aşama adımlarla yeniden kurulmasını hedeflemektedir. Hatıratında ifade ettiğine göre, kendisine karşıt bir düşünce oluşmaması için Polonya kelimesini telaffuz etmediğinden bahsetmektedir. Halkların kurtarılması fikrini savunmakta ve onların kendi iradelerini kullanmalarını engelleyen politik mahrumiyetlerin haksız olduğunu düşünmektedir. Rumlar ve Slavlar hakkında konuşmaktan korkmamakta, çünkü bu yaklaşım, Rusların düşüncesiyle çelişmemektedir. Ancak mantıklı bir yaklaşımla aynı düşüncenin Polonya halkı için de uygulanması gerektiği fikrindedir⁵².

Çartoriyskiy'in planlarında da görüldüğü üzere, Rusya ve Osmanlı Dev-

⁴⁸ В.П. Грачев, *Сербы и черногорцы в борьбе за национальную независимость и Россия (1805-1807 гг.)*, Москва 2003, s. 28, 29.

⁴⁹ *Сборник Императорского*, s. 254.

⁵⁰ Мемуары Князя Адама..., Том II, s. 61.

⁵¹ *Сборник Императорского...*, s. 255, 256.

⁵² Мемуары Князя Адама..., Том I, s. 332.

leti arasındaki ilişkilerin uzun süre barış içinde devam etmeyeceği ortadaydı. Özellikle Fransa'nın Rusya karşısında Aralık 1805'de kurduğu üstünlük sonrasında, devletler arası ilişkiler yeniden şekillenmeye başladı. Fransa, İstanbul'daki elçisi aracılığı ile Osmanlı Devlet yönetiminde Rusya karşıtı havayı oluşturmaya çalıştı. Osmanlı Devleti ise, uzun zamandır Rusya'nın Balkanlar da ve Kafkasya'daki faaliyetlerinden rahatsızdı. Rumlara yönelik Yedi adalar ile başlayıp, Belgrad, Eflak-Boğdan, Kartli-Kaheti, İmereti gibi bölgeler üzerinden yürüttüğü siyasetten memnun değildi. Özellikle Sırplar ve Rumlar ile ilişkileri Osmanlı yönetimini kuşkulandırmaktaydı⁵³. Yine aynı şekilde, Eflak ve Boğdan prensliklerinde Rusya adına görev yapan temsilci bölgenin ileri gelen soyluları lehine çıkışlar yaparak, onların Rusya'ya olan ilgilerini artırmaktaydı⁵⁴. Nitekim tüm bu birikmiş sorunlar ve Fransa'nın etkisiyle, Osmanlı sultanı III. Selim, Eflak prensi A. Moruzi'yi ve Boğdan prensi K. Ipsilanti'yi azlederek, yerlerine S. Kalimaki'yi ve A. Sutz'u tayin etti. Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki antlaşmaya göre, bu prenslerin tayin ve azillerin de Rusya'nın da onayı gerekiyordu. Bu onay alınmadı. Rusya imparatorunun bölgedeki diplomatik temsilcisi Rus asıllı K. Rodofinikin, bu atamaları protesto ederek, buradan ayrıldı. Rusya'nın İstanbul elçisi, şehri terk etme tehdidi ile limanda bulunan Rus gemisine taşındı. İki devlet arasında ilişkiler gerildi. Rusya, Osmanlı Devleti ve Fransa arasındaki yakınlaşmadan oldukça rahatsız hale geldi. Osmanlı yönetimi, Rusya ve İngiltere'nin baskısıyla Eflak ve Boğdan'ın eski prenslerini 17 Ekim 1806'da tekrar atamak zorunda kaldı. Ancak, bu atama ikili ilişkileri düzeltmek için çözüm olmadı. Rusya, 1806 Kasım'ında Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Bunun üzerine Osmanlı Sultanı III. Selim, Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etti⁵⁵.

Savaşların Gölgesinde Rusya'nın Balkan Politikası

Rusya'nın, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin bozulmasından ve Fransa tehdidini daha çok hissetmesinden sonra, Rus devlet idarecileri Balkan halkları üzerindeki projeler üzerinde durmaya başladılar. Rusya dışişlerine 1803-1805 döneminde Rusya içinden ve Balkan bölgesinden gelen ancak geri planda tutulan Balkan halklarının siyasi haklarına yönelik konular, 1805-1806'da yeniden etkin bir şekilde gündeme gelmeye başladı⁵⁶. A. A. Çartoriyskiy, P. A. Stroganov, N. N. Novosiltsev daha önce projelerde yer alan özerk veya bağımsız devletler kurulması gibi fikirlerin Fransızlara karşı mücadele için gerekliliğini kabul ettiler⁵⁷.

Rusya imparatorluğu Akdeniz donanmasında görev yapan deniz subayı

⁵³ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 96.

⁵⁴ Г. С. Гросул, а.г.е.,s. 169.

⁵⁵ N. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Çeviren: B.Sitki Baykal, Ankara 1948, s. 154.

⁵⁶ Bu düşünceler için bkz.: И. С. Достян, "Проблема...", s. 58-60

⁵⁷ И. С. Достян, "Проблема...", s. 58.

Bronevskiy'den 1807'de Rusya Dışişleri Bakanlığına Balkan halkları ile ilgili bir rapor geldi. 1804'de Karazin'in sunduğu notlarla aynı ana fikirde olan raporda, Sırların devlet kurma mücadelelerine destek verilmesi gerektiği belirtildi. Daha da önemlisi, Napoleon'un bölgede oluşturduğu tehdit içeren ittifaklarına karşı, Rusya'nın kendisini koruyabilmesi için Slav federasyonunun kurulması önerildi⁵⁸. Balkanlarda Rusya önderliğinde yeni bir yapılanma öneren başka bir müracaat da 1807'de Yunanlıların hareketlerine liderlik yapanlardan biri olan Amoşari'den geldi. Burada, Napoleon'un saldırgan planlarından bahsedilmekte ve devamında da, onun Balkanlara girmesinin engellenmesi istenmekteydi. Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılarak, Eflak ve Boğdan'ın Rusya'ya bağlanması, Sırbistan'ın bağımsız bir devlet olması, geri kalan Balkan halklarının ise, kurulacak Yunan devletinin içinde özerk haklarla yer alması planı sunulmaktaydı. Kurulacak her iki devletin de Rusya'nın nüfuzu altında bulunması öngörülmekteydi⁵⁹.

Savaş boyunca Rusya tarafında Balkan bölgesinde bağımsızlık yanlısı liderlerden öneriler gelmeye devam etti. 1809'da Sırp isyancılar adına temsilciler, Sırp halkının bağımsızlığının ve prensleri olarak Kara Yorgi'nin kabul edilmesi karşılığında Rusya Silahlı kuvvetleri ile askeri ittifak antlaşması imzalamak istediler. Ancak bu sadece düşüncede kaldı⁶⁰. Bu dönemde Kara Yorgi, destek almak için Napoleon ile de mektuplaşmıştı. Avusturya'daki bütün Sırları isyan ettirmeyi dahi vadedmişti⁶¹. Sırp ileri gelenlerin ilk başlarda Avusturya ve Rusya, hatta Fransa ile dahi irtibatları onların bağımsızlık için uluslararası güçleri kullanma stratejileriydi. Ancak Rusya dahil, büyük devletler ise, onların bağımsızlığından çok, bölgenin başka devletlerin nüfuzuna düşmemesi ve kendilerinin himayesinde olacak bir yapılanma istemekteydiler. Bölgede bağımsız ve güçlü bir Balkan devletinin ortaya çıkması ne Rusya, ne Avusturya, ne de Fransa'nın politikalarına uygundu. Bu bağlamda Rusya savaş döneminde, Balkan halklarının kendilerine bağlı kalacak şekilde bir politik yapılanma içinde bulunmalarına destek verecek politika izledi. Rusya'nın Temmuz 1807'de Sırp isyancılarla askeri işbirliği antlaşması yapmasını, askeri ve idari kadro desteği sağlamasını⁶² bu genel politika içinde değerlendirmek gereklidir. Nitekim Savaş sırasında Rusya imparatoru ile Fransa imparatorunun aralarındaki müzakerelerden de bu anlaşılmaktadır.

1807'de Rusya, Balkanlarda en güçlü rakibi görünen Fransa ile anlaşma yoluna başvurdu. Tilisit'te Rusya imparatoru I. Aleksandr, Fransa imparatoru I. Napoleon ile ele aldığı konulardan biri Osmanlı Devleti toprakları oldu. Aralarında varılan antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti parçalanıyordu. Rusya, Tuna

⁵⁸ A. Н. Пыпин, *a.g.e.*, s. 77.

⁵⁹ Г. С. Гросул, *a.g.e.*, s. 142, 143.

⁶⁰ И. С. Достян, "Проблема...", s. 56.

⁶¹ E. Z. Karal, *a.g.e.*, s. 105.

⁶² S. Aslantaş, *a.g.m.*, s. 123.

prenslüklerini, Bulgar bölgesini, Rumeli'yi alacaktı. Avusturya Bosna ve Sırbistan'ı alırken, Fransa ise Yunanistan veadalara sahip olacaktı. Polonya ise, Saksonya kralının denetiminde yeniden canlandırılacaktı. İstanbul daha sonra müzakere edilmek üzere antlaşma dışında kaldı⁶³. Tilsit antlaşmasında Rusya, Fransa'nın Polonya (Lehistan) krallığı kurulması fikrinden vazgeçmesi karşılığında Yedi Ada cumhuriyeti üzerindeki haklarını Fransa'ya devretti⁶⁴.

Rusya imparatoru Tilsit görüşmelerinin oluşturduğu koşulları değerlendiren, İsmail, Bender ve Akkerman ile beraber Dinyester ve Prut nehri arasını, Hotin'i, Kuban ağzından başlayarak, Anapa, Suhumkale ve Poti'nin içinde bulunduğu Rion'a kadar olan kısmı alacağını Napoleon'a elçi Tolstoy aracılığıyla bildirdi. Bunun yanında Eflak ve Boğdan'da eski ayrıcalıklarını yeniden kazanmayı, eğer bunda başarılı olamazsa, Tuna prenslikleri benzeri Sırp prensliği kurmayı hedeflediğini yazdı. I. Aleksandr, bu planların Fransa'ya da uygun olduğunu bildirerek, karşı çıkmasını beklemediğini, Napoleon'a ilettili. Napoleon, Rusya'nın Karadeniz'de hâkimiyet kurma niyetinde olduğunu ve bunu onaylamadığını belirten taleplerde bulundu. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı alma niyeti varsa, bunun karşılığında Fransa'nın da Prusya'da bazı kazanımlar elde etmesi gerektiğini belirtti⁶⁵. Napoleon'un farketmediği gibi, Rusya, yaptığı öneriyle Kafkasya ve Balkanlarda hâkimiyet kurarak Karadeniz'i çevrelemektedir. Hatta Rusya, Boğazlar konusunda kendi lehine coğrafi hâkimiyeti oluşturmaktaydı.

Napoleon'un Rusya'nın planına olumsuz bakması Aleksandr için hayal kırıklığı oldu. 1808 Eylül'ünde iki imparator Erfurt'ta biraraya gelip bazı konularda fikir birliği oluşturmuşlarsa da⁶⁶ aralarında uzun süreli işbirliği korunmadı. Rusya, Napoleon'un Avusturya imparatorluğunun hâkimiyetindeki bazı bölgelere yerleşip, Eflak ve Boğdan'a nüfuz edecek hale gelmesini kendisine doğrudan tehdit olarak gördü. Çünkü, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da karşısında Fransa'yı görecek. 8 Şubat 1811'de I. Aleksandr, Avusturya imparatoruna yazdığı mektupta, Fransa ve Rusya arasında savaşın kaçınılmaz hale geldiğini, ittifak istemediğini, hangi konumu alacağını bilmek istediğini yazdı. Bu yazışmadan bir yıl sonra, 3-14 Mart 1812'de Avusturya ve Fransa arasında ittifak antlaşması imzalandı. Napoleon, Rusya'nın Tuna'da ve tüm Balkanlar'da güçlenmesine karşı olacağı hususunda Avusturya'ya teminat verdi⁶⁷.

Rusya, Fransa ile kaçınılmaz savaşı dikkate alarak, Osmanlı Devleti ile biran önce barış antlaşması imzalamak istedi. Müzakereleri komutan Kutuzov yürütmekteydi. Barış görüşmeleri uzadıkça imparator I. Aleksandr rahatsız olmaktadır. Bu sırada eski deniz kuvvetleri bakanı P. V. Çiçagov'dan Balkanla-

⁶³ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 104.

⁶⁴ А. Ф. Örenç, а.г.м., s. 386.

⁶⁵ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 105, 106, 108.

⁶⁶ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 110, 111.

⁶⁷ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 114, 116.

ra yönelik bir tasarı geldi. Çiçagov, Eflak'dan Dalmaçya'ya uzanan bölümden Moldovanlardan, Karadağlılardan, ve Sırlardan milis kuvvetler oluşturulmasını önerdi. Bu öneri sonrasında Çiçagov, hem barış görüşmelerini tamamlamakla, hem de Tuna orduları başkomutanı, Karadeniz Donanması komutanı ve Eflak-Boğdan valisi olarak tayin edildi. İmparator kendisinden iki şey istedi: birincisi, Osmanlı Devleti ile mevcut koşullara uygun barışı yapmak, ikincisi Rusya'nın askeri hareketine destek için halkı yönlendirmek. Çiçagov, Balkanlarda bulunan Sırlar, Bosnalılar, Dalmaçyalılar, Karadağlılar, Hırvatlar ve Balkan yarımadasının batısında bulunan halklardan bir kuvvet oluşturacaktı. Bu birliklerle Adriyatik kıyılarının savunulması düşünülmekteydi. Aynı zamanda Fransa ve Avusturya kuvvetlerinin bir kısmı oluşturulan bu kuvvetlerle oyalanacaktı⁶⁸.

Çiçagov'un önerisi, 1807'de Bronevskiy'in Dışişlerine verdiği öneri ile örtüşmekteydi. Bronevskiy'in Güney Slavlarına yönelik politik düşünceleri, 1812 yılında Napoleon karşısında mücadele verecek Rusya hükümetinin Balkanlardaki politikası olarak belirlendi. Hükümet, Balkanlardaki Slav kökenli halkları, silahlandırarak onları Napoleon'a karşı kullanacaktı⁶⁹. 1811-1812'de Boğdan bölgesi orduları başkomutanlığına getirilen Çiçagov'a verilen talimatta, Rusya imparatoru Balkan halklarının coşkunu bir şekilde desteğinin sağlanması için tüm imkanların kullanılmasını, onlara bağımsızlık sözü verilerek, Slav devletlerinin kurulmasının sağlanacağını bildirilmesini, etkin kişilere para dağıtılmasını, liderlere madalyalar ve unvanlar verilmesini istemiştir. Osmanlı Devletinin beraber hareket etmeye razı olması halinde Yedi Ada bölgesinin ve Raguza'nın geri verileceğinin iletilmesini istedi. Eğer Osmanlı devleti ittifak yapmazsa Slav halkları arasında isyan başlatılması, Yunanlıların ayaklandırılması; Ali paşa ile irtibata geçilip ona bağımsızlık sözü verilmesini, onun Epir kralı unvanına sahip olacağını bildirilmesini; para dağıtılarak dağılılardan polis gücü oluşturulmasını talimat verdi. Eğer Ali Paşa razı olmazsa onun indirilmesini ve Rusya'yı destekleyen bir idarenin kurulmasını istedi. İmparator tarafından verilen bu talimatname 19 Nisan'da imzalandı. Çiçagov 2 Mayıs 1812'de gizli görevle yola çıktı⁷⁰.

1812 Haziran ortasında amiral Çiçagov, Hükümdara yazdığı bilgilendirme yazısında 25 gün içinde Dinyester'de olacağını, bölge halkının kendilerine yaklaşımını da bölgeye vardığında anlayacağını bildirmekteydi. Osmanlı Devleti ile daha önce savaş sırasında bölge halkından gönüllü birlikler oluşturulmuş ve dağıtılmıştı. Dolayısıyla bu konuda bir tecrübe vardı. Çiçagov, Sırların ve hatta Bosna'da bazı grupların isyana hazır olduklarını, kendisinin İstanbul önlerinde

⁶⁸ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 118.

⁶⁹ А. Н. Пыпин, а.г.е., s. 78.

⁷⁰ Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 119.

olabilecek durumda olduğunu imparatora bildirdi⁷¹. Ancak kendisi, Bükreş'e geldiğinde Kutuzov, Osmanlı Devleti ile antlaşmayı imzalamıştı. Bu nedenle Rusya imparatoru tarafından kendisine önerilen ittifak müzakeresini yapamadı. Sırp bölgesi de Osmanlı Devletinde kaldı⁷². Bükreş Antlaşmasıyla Sırbistan iç işlerinde bağımsız bir bölge haline geldi. Rusya işgal ettiği Eflak-Boğdan bölgesini Osmanlı Devletine geri iade etti. Bu durumda Çiçagov'un öncelikli görevi, Osmanlı Devleti himayesindeki Balkan Hıristiyanlarını silahlandırıp, Napoleon'a karşı savaşmaktı. Onların bağımsızlık isteklerini ise, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin gerilmemesi adına geçici bastırma amacındaydı⁷³.

1812 yılında Rusya ve Fransa arasında başlayan savaş, 1814'de diğer Avrupa devletlerinin de katılımı ile Fransa'nın yenilgisi ile sonuçlandı. 1792 yılından 1814 yılına kadar Fransa'nın Avrupa'da karma-karışık ettiği politik düzeni yeniden kurmak üzere 1815 Viyana kongresinde İngiltere, Avusturya, Rusya, Prusya gibi Avrupa'nın başlıca devletleri bir araya geldiler. Viyana kongresi, Avusturya başbakanı Meternich'in tesiri altında ve monarşik düşüncenin hakimiyetinde geçti. Bu nedenle, Balkanlardan gelen temsilcilerin talepleri geriplanda kaldı. İsyan halinde bulunan Sırp Temmuz 1815'de kendilerine prens (baş knez) olarak Miloş Obrenoviç adında zengin bir domuz tüccarını seçerek yeni bir politik adım atıp dikkatleri üzerine çektiler. Osmanlı Devleti ise, Viyana'da toplanmış Rusya dahil, Avrupalı güçlü devletlerin Balkanlar konusunda yeniden harekete geçmemesi için prensi tanıdı ve Sırlara adalet, maliye, eğitim ve din alanında ayrıcalıklar vererek⁷⁴ yeniden Balkanlar konusunu gündeme getirtmemeye çalıştı. Sırbistan, özellikle Rusya'nın Balkanlara askeri ve beraberinde politik değişim yapabileceği zemin olmaktan bir süreliğine çıktı.

Viyana Kongresi Sonrası Rusya'nın Yunanlılar Üzerinden Gelişen Balkan Politikası

1815 Viyana kongresinde sonra, Rusya'nın Balkan politikasında en yoğun gündemi Yunanlılar oluşturmaya başladı. 1814'de Rusya imparatorluğu sınırları içinde bulunan Odessa'da Osmanlı Devletine karşı Balkan halklarını isyan için örgütleyecek Yunan devrimci cemiyeti olan Filiki Eteryaya kuruldu⁷⁵. Enver Ziya Karal'a göre, örgütün kuruluşundan Rusya imparatorunun haberi vardı. Kendisine fahri başkanlık teklif edilmişti⁷⁶. Filiki Eteryaya örgütü 1819'a

⁷¹ *Русская Старина 1877*, Том XX, Выпуск 9-12, s. 35, 37, 43.

⁷² Л. И. Гальберштадт, а.г.м., s. 119.

⁷³ *Русская Старина 1877*, Том XX, Выпуск 9-12, s. 42, 44.

⁷⁴ E. Z. Karal, a.g.e., s. 106.

^{*} 1795 yılına kadar şehrin ismi "Hocabey"dir. II. Katerina'nın isteği ile eski bir Yunan yerleşim yerinin ismine atıfla Odessa olmuştur.

⁷⁵ И. С. Достян, "Проблема...", s. 62.

⁷⁶ E. Z. Karal, a.g.e., s. 110.

kadar Eflak, Boğdan, Adalar, Yunanistan ve Selanik bölgelerine yayıldı⁷⁷. Örgütün Avrupa'daki şubeleri yanında, Osmanlı Devleti sınırları içinde İzmir, Sakız, Misolongi, Yaş, Bükreş, Yanya, Triyeste'de şubeleri kuruldu⁷⁸. Rahipler, psiko-postlar, subaylar, gemiciler, kocabaşların** çoğu, Yedi Ada'da bulunan düzenli kuvvetler, Suliet'lerin başkanları, Klefetlerin reisleri, Mora yarımadası, Tırhala ve Arnautluk'taki paşaların, beylerin ve ağaların dairelerinde çalışan Rumlar, İskenderiye, Kıbrıs ve Berruşşam taraflarında ve Anadolu sahillerinde ikamet eden Rum tüccarları ve İstanbul'da bulunan en itibarlı Rum aileleri hepsi Eterya cemiyetine üyeydiler⁷⁹.

Eterya örgütü gerek Avrupa'da ve gerekse Osmanlı Devleti sınırları içinde yürüttükleri faaliyetle Yunanlıları isyana hazırlamaktaydılar. Viyana'da aralarında papaz ve Yunan dergisi Feoklet'in editörünün bulunduğu 4 kişi Filiki Eterya cemiyeti için Yunanlıları yönlendirdi⁸⁰. Örgüt adına Yunan bölgesine giden temsilcilerin görevi, halk ile iletişimi sıklaştırmak ve bölge hakkında bilgi aktarmaktı. Giden temsilcilerden gelen raporlara dayanılarak Yunan halkının isyana hazır olduğu fikri oluştu. Eterya örgütü, 1819'da Rusya hükümeti Dışişlerinin en yetkili iki isminden biri olan Yunan asıllı Ioannis Kapodistrias'a müracaat ederek, isyana hazır Yunanlılar için Rusya hükümetinin desteğini almaya çalıştılar. Ancak Rusya hükümeti böyle bir isyana destek veremeyeceğini bildirdi⁸¹. Ioannis Kapodistrias, Korfu adası doğumlu olup Rusya dış işlerinde çalışmış ve 1816 yılından itibaren ise Nesselrode ile birlikte Rusya Dışişleri bakanlığı görevini ortak yürütmüş bir isimdi. Dışişlerinde, daha çok Osmanlı Devleti'yle olmak üzere doğu ülkeleri ile ilgili sorumluluğu almış gibi görünmekle birlikte, uygulamada Avrupa devletleri ile olan diplomatik ilişkilerin şekillenmesinde de etkili olmuş bir kişiydi⁸². 1815'den itibaren Rusya Dışişlerinin en etkin isimlerinden biri olarak kendisine, Eterya'cılarının başına geçmesi

⁷⁷ Г. Л. Арш, Россия и Борьба Греции за Освобождение: От екатерины II до Николая I, Москва 2013, s. 141; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 134, 135.

⁷⁸ E. Z. Karal, a.g.e., s. 110.

** Rumelide Hıristiyan köylerinde ihtiyar heyetenin başına verilen unvan. Muhtar kelimesi ile eşdeğer anlamda kullanılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, "Kocabaşı", Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, MEB Ankara 1971, s. 285

⁷⁹ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 136, 137.

⁸⁰ История царствования императора Александра I и России в его время, Том VI, С. Петербург 1871, s. 19.

⁸¹ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 131, 132; История царствования... , s. 20.

⁸² http://www.peoples.ru/state/statesmen/ioannis_kapodostriya/

** Aleksandr Ipsilanti 24 Aralık 1792'de İstanbul'da doğdu. Babası Konstantin Ipsilanti Fener Rumların olup, Osmanlı Devletinde önemli bürokratik hizmetlerde bulunan birisiydi. Babası, Osmanlı Devletinin dış ilişkilerinde tercümanlık yapmakta, Avrupalı devletlerle ilişkilerinde önemli rol oynamaktaydı. 1799-1801 arası Moldova, 1802-1806 arası ise Eflak prensi oldu. 1806'da Eflak prensliğinden alınca, oğul Aleksandr ile beraber Petersburg'a geçti. Aleksandr Ipsilanti Rusya'da askeri ve sivil eğitimini alarak Yunan Filiki Eterya hareketinin başına geçti. Г. Л. Арш, a.g.e., s. 132, 133. Ipsilanti, Rusya adına girdiği Dresden'deki savaşta sağ kolunu kaybetmişti. **История царствования...**, s. 21

teklif edildi, ancak kabul etmedi. Örgütün lider arayışı devam etti. Çünkü, Rusya devleti içinde etkin kişilerden birini lider yaparak, örgütün özellikle tüccar grubu olmak üzere Yunanlılar arasında kaybolan saygınlığını kazanmak ve hedeflerine ulaşmak için Rusya'nın desteğini almak amacı vardı. Bu nedenle, Rusya askeri kuvvetlerinde general unvanına sahip, imparatorun hizmetinde bulunmuş olan Aleksandr Ipsilanti'ye teklif götürüldü. Ipsilanti, teklifi kabul ederek, 12 (24) Nisan 1820'de örgütün başına geçti⁸³.

Ipsilanti, Yunan ve diğer Ortodoks grupların isyan etmesi halinde Rusya'nın destek vereceği kanaatiyle faaliyetlerini yürüttü. 1820'de Odessa'da Yunanlıları toplantıya çağırdı ve onlara İmparator I. Aleksandr adına hitap ederek, Osmanlı Devleti aleyhine hareketi anlattı. Yunanlıların yaşadığı bölgelere, Sırp bölgelerine, Tuna prensliklerine, Besarabya'ya temsilciler göndererek Türklere mücadelede hazır olmalarını bildirdi. Kuvvetleri içine Arnavutları da aldı. İstanbul'a gönderdiği temsilcilere verilen talimatta, şehirde yangınlar çıkarılması, Yunanlıların silahlandırılması, kargaşa ortamında sultanın öldürülmesi ve silahlı kurumların ele geçirilmesi ve Türklere ateş edilmesi vardı. Ayrıca, İstanbul Patriğinin, tüm kiliselerde Yunanlıları isyana çağırması talimatı verildi⁸⁴. Bu dönemde Osmanlı Devleti merkez yönetiminin ise, Yunanlıların nüfusunun yoğun bulunduğu Yanya ve çevresinde Tepedelenli Ali Paşa'yla uğraşması⁸⁵, Eteryanın faaliyetlerine uygun ortamı hazırlamaktaydı.

Ipsilanti, Besarabya'daki Rumlardan ve kendine taraftar bazı gruplardan destek alarak 22 şubat (6 Mart'ta) 1821'de Prut'u aşip Eflak ve Boğdan prensliklerine (Tuna prensliklerine) saldırısıyla isyanı başlattı. Aynı anda Yunanlıların bulunduğu Mora'da ve diğer Yunan adalarında isyan çıkarttı⁸⁶. Ipsilanti'nin isyanı Eflak ve Boğdan'dan başlatmasını başlıca üç sebebi vardı: birincisi, bu bölge Rusya'nın müdahalesine yakındı. İkincisi, kendi idaresine kendisini yapan özerk bölgelerdi. Üçüncüsü ve en önemlisi, Rusya ile görüş birliği yapmadan Osmanlı Devleti'nin müdahalesini öngörmemekteydi. Kısacası isyanı bu prensliklerden başlatmak, Rusya'yı gelişmelere müdahil hale getirmektir⁸⁷.

Eflak ve Boğdan halkı, eşkıyalardan çekindikleri için Ipsilanti'yi mecburen destekler gibi göründüler. Gerçekte halk onu desteklemiyordu⁸⁸. Ipsilanti, halka kaba ve istenmeyen davranışlarda bulundu. Eflak ve Boğdan'ın yöneticisi ve üst düzey din adamları Rumlardandı. Halk arasında onlara karşı büyük ilgi

⁸³ Г. Л. Арш, *a.g.e.*, s. 142, 143. N. Iorga, *a.g.e.*, s. 245.

⁸⁴ **История царствования...**, s. 21, 22.: Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri", *A. Ü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII/44, Ankara 2008, s. 72.

⁸⁵ K. Beydilli, "Tepedelenli Ali Paşa (Yanya Valisi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 40, s. 478.

⁸⁶ **История царствования...**, s. 23, 32

⁸⁷ С. Соловьев, Император Александр первый. Политика и дипломатия, С. Петербург 1877, s. 485; Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 112.

⁸⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 267.

de yoktu. Sırp ve Bulgarların, Yunanlılar ile beraber isyan planları hiç yoktu⁸⁹. Çünkü, prensliklerde Osmanlı merkez yönetimine karşı isyan etmelerine sebep teşkil edecek şekilde, özellikle prensin iktidarına müdahale veya kısıtlama yoktu. 1820'de prenslikleri gezen coğrafyacı Ignatij Yakovenko, 30 Nisan 1820'de Yaş'dan yazdığı mektupta, Boğdan (Moldova) Prensiyle görüşmesini sağlayan kişiye (metinde K. N. kısaltması ile verilmiş), Prens, ülkesindeki soy-lulara unvan verirken ve onları önemli görevlere getirirken kendi mi yapıyor yoksa Osmanlı Devleti'nden onay mı alıyor diye sorduğunda şu cevabı almıştır: "Moldova (Boğdan-) ve Eflak'da Prenslar, her alanda sınırsız iktidar ayrıcalığına sahiplerdir". Yakovenko, bölgede, prens ve adamlarının fazla vergi almasından rahatsızlık bulunduğu belirtmektedir⁹⁰. Bu bilgiden de anlaşılan, prensler mevcut durumdan memnundu. Halk ise daha çok onların denetimindeydi. Ancak Mora'da durum daha farklıydı. Burada isyan hareketi halktan destek aldı. Hatta Yunan ticaret gemileri silahlı olarak Osmanlı donanmasına karşı hareket ettiler⁹¹.

Eterya örgütünün isyanı başlattığı sırada, Rusya imparatoru I. Aleksandr, Leibach kongresinde (26 Ocak-12 Mayıs 1821) bulunmaktaydı. Leibach kongresi, İtalya ve İspanya'daki devrimci hareketleri müzakere için toplanmıştı. Burada Rusya imparatoru, Ipsilanti'yi övücü ifadelerde bulundu. Ancak Avusturya Başbakanı Meternich buna tepki göstererek, toplantının bu tür devrimci hareketleri bastırmak için toplandığını belirtti⁹². Meternich, Yunan isyanının devrimci hareketlerle bağlantılı olduğunu ısrarla vurguladı. Toplantıda Rusya, Yunan asilerine desteğin ihtilal prensiplerini tanımak olacağı konusunda uyarıldı. Tüm bu tepkiler dolayısıyla Yunan asıllı Kapodistrias, Rusya'nın dışişlerindeki imparatora en yakın kişi olarak, Eterya üyeleriyle ilişkilerinde istenmeyen bir duruma düştü. Nitekim Kapodistrias açısından, Yunanlıların isyanı politik koşullar açısından uygun bir zamanda olmamıştı. Dolayısıyla kongrede Yunanlılar adına çıkış yapması zordu⁹³. Ayrıca Rusya'nın bölgedeki nüfuzuna karşı, Avrupa devletlerinin de yakın olduğu Yunanlı liderler vardı. Örneğin, A. Mavrokordato 1820'de Anadolu'nun da içinde bulunduğu coğrafyada Yunan imparatorluğu kurulması için Batı Avrupalı devletleri ikna etmeye çalışan biriydi. Onun düşüncesine göre, kendilerine yardım edilmezse, Rusya'nın bölgeye hakim olup, Batı Avrupalı devletlere hiç etki imkanı tanımayacaktı⁹⁴.

I. Aleksandr, kendisinden yardım talebinde bulunan Ipsilanti'yi, Avru-

⁸⁹ E. Z. Karal, *a.g.e.*, s. 112; *История царствования...*, s. 23

⁹⁰ И. П. Яковенко, *Нынешнее состояние* турецких княжеств Молдавии и Валахии и Российской Бессарабской области, Тип. А. Смирдина: С. Петербург 1828, s.21, 25, 26

⁹¹ E. Z. Karal, *a.g.e.*, s. 112, 113.

⁹² M.Turan, "Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı", *Tehcirin 100. yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyamlar - 18-20 Aralık 2014*, Diyarbakır 2015, s. 344.

⁹³ С. Соловьев, *a.g.e.*, s. 484; Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 114.

⁹⁴ N. Iorga, *a.g.e.*, s. 304; И.С. Достян, "Проблема...", s. 64.

pa'daki devrimci hareketleri dikkate alarak reddetti. Hatta verdiği emirlerle: 1- Aleksandr Ipsilanti'nin Rusya hizmetinden çıkarılmasını, 2- Rusya'nın desteği olmayacağını, 3- Bölgede tarafsızlığın korunmasını, karışıklık anında müdahale edilmemesini, 4- Osmanlı Devletine, herhangi bir huzursuzluğa yol açacak faaliyetlere Rusya İmparatorunun destek vermeyeceğini belirtti. Dışişleri sorumlusu Kapodistrias, Aleksandr Ipsilanti'ye, Yunanlıları ayaklandırma teşebbüsünü Rusya imparatorunun desteklemediğini bildirdi⁹⁵. Ancak, Avusturya ve İngiltere Rusya'nın geleneksel politikasını dikkate alarak Balkanlar konusunda tedbir alma niyetindeydiler. Leibach kongresinde, Rusya'nın Yunan isyanına tek taraflı müdahale etme ihtimaline karşılık, Avusturya Başbakanı K. Meternich ve İngiltere Dışişleri Bakanı R. Castlereagh bu konuda işbirliği yapma konusunu bir sonraki kongrede ele almak üzere anlaştılar⁹⁶.

1 Mayıs (13 mayıs)'da 1821Leibach kongresinden ayrılan I. Aleksandr buradaki kararlara uygun olarak Yunanlıların isyan faaliyetini desteklemedi. Osmanlı Devleti'nin Yunanlılar üzerindeki hâkimiyetinin meşruiyeti kabul edildi. Ayrıca Avrupa'daki her türlü devrimci hareketi engelleme anlayışının Yunanlar için de geçerli olacağı yaklaşımı kabul edildi⁹⁷. Rusya devlet idaresinin politik koşullara göre hareket ettiği ortadaydı. Buna rağmen bazı devlet adamları Yunanlılar konusunda alınan kararı eleştirdiler. Dönemin Halk Eğitim ve Din İşleri Bakanı A. N. Galitsın, Aleksandr Ipsilanti'ye yardımın reddedilmesini, Rusya'nın geleneksel politikasından uzaklaşma olarak niteledi⁹⁸.

19 Haziran 1821'de Aleksandr Ipsilanti'nin grubu Osmanlı kuvvetleri tarafından bozguna uğratıldı. İsyanda Filiki Eteryası mebusu olan İstanbul Patriği Gregoryos⁹⁹, taşrada bulunan pek çok din adamı ve kocabaşılar etkili oldu. İsyan bastırılınca bunlar cezalandırıldı¹⁰⁰. Ipsilanti, gizli olarak Avusturya hakimiyetindeki bölgeye kaçtı. Avusturya tarafından Macaristan'ın Munkaç kalesinde 6,5 yıl tutuklu kaldı¹⁰¹.

Balkanlardaki nüfuzunun korunması ve olayların yönlendirilmesi açısından bakıldığında Rusya'nın isyanın tamamen dışında olduğunu düşünmek de yanıltıcıydı. Rusya, Yunan ayaklanmasını desteklemediğini belirtiyorsa da Filiki Eteryası Cemiyetinin ihtiyaçlarının karşılanması için koşulları hazırlayan başlıca ülkeydi¹⁰². Nitekim Osmanlı Devleti yöneticileri, Rusya elçisinin Aleksandr Ip-

⁹⁵ **История царствования...**, s. 24-26; Сергей Соловьев, a.g.e., s. 486, 487.

⁹⁶ M. Gönübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1964, s. 45.

⁹⁷ **История царствования...**, s. 31

⁹⁸ Г. Л. Арш, a.g.e., s. 163

⁹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., s. 196.

¹⁰⁰ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, Cilt III-IV, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK, Üçüncü Baskı, Ankara 1992, s. 251, 252; Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 112, 113.

¹⁰¹ Леонид Владимирович Высокочков, Аракчеевское десятилетие: Внутренняя и внешняя политика России в 1815-1825 гг., С. Петербург 2011, s. 89; **История царствования...**, s. 27.

¹⁰² M. Turan, a.g.m., s. 344.

silanti'ye destek vermeyecekleri yazısına rağmen, "bunların içi dışına uymaz" denilerek, isyanın tehlikeli hale gelmemesi için tedbirler aldılar¹⁰³.

Yunan isyanı sırasında ve sonrasında İstanbul'da güvenlik tedbirleri alındı. Sultan tarafından ferman yayınlanarak isyana karışanların cezalandırılması, karışmayanların ise korunmasını istendi. Karadeniz'den geçecek gemilerin kontrol edilmesi karara bağlandı. İstanbul'da yaşayan ve bu sırada hanlarda bulunan Hristiyanların, yanlarında silahları olmaları halinde bedeli karşılığında bunu devlete teslim etmeleri talep edildi¹⁰⁴.

Osmanlı yönetiminin aldığı tedbirler Rusya'yı rahatsız etti. Odessa (Hocabey) ticaretine zarar vereceği gerekçesiyle gemi denetimlerine itiraz etti¹⁰⁵. İstanbul'daki din adamlarına karşı yapılan uygulamaları da onaylamadığını da belirtti. Hristiyanların hayatlarına kısıtlayıcı müdahaleler yapılmaması ve Tuna prensliklerinden askeri kuvvetlerin acilen çekilmesi talebinde bulundu. Taleplerine 8 gün içinde cevap verilmesini istedi. 26 Temmuz 1821'de sürenin bittiği gün Reis Efendi tarafından (dışişleri sorumlusu) tercüman aracılığıyla Rusya elçiliğine gönderilen haberde: Yunanlıların ve tüm Hristiyanların haklarını istedikleri gibi kullandıkları, kendilerine yönelik suçlamaları kabul etmedikleri, Patriğin din adamı olduğu için değil, ülkeye ihanet ettiği için idam edildiği, Hristiyanlara ait ibadethanelerin tamir edileceği, suçlu ve suçsuzları devletin daima iyi bir araştırma ile ayırdığı bildirildi. Bunların yanında, kendisinden kaçarak Rusya ve Avusturya'ya sığınanları istediği ve Prensliklerin başına yeni yöneticilerin, burada düzen sağlandıktan sonra tayin edileceği de aktarıldı. Osmanlı Devleti'nin cevabından Rusya tarafının memnun olmaması dolayısıyla iki taraf arasında uzlaşma sağlanamadı. İstanbul'daki Rusya elçisi Stroganov 10 Ağustos da Odessa'ya doğru yola çıkarak, İstanbul'u terk etti¹⁰⁶.

Rusya bir taraftan Yunan isyanı üzerinden Osmanlı Devleti üzerinde baskı ve Yunanlarda kendine nüfuz oluşturmaya çalışırken, diğer yandan koşullar uygun olduğunda Balkanlar'a ve Boğazlar'a müdahale durumunun oluşma ihtimaline karşılık hazırlıklar yaptı. Rusya imparatoru I. Aleksandr ile Leibach kongresine katılan General Ivan Ivanoviç Dibiç, Temmuz 1821 ortalarında İstanbul'un başka büyük devlet tarafından işgal edilmeden kendileri tarafından alınmasını içeren bir rapor sundu. Raporda, Yunanlıların isyanının kendilerine imkan sağlayan bir silah olduğunu belirtti. Dibiç, Balkanların nasıl işgal edileceği planını da içeren taslağını bu raporda yazdı¹⁰⁷. Rusya'nın bölgeye müdahalesine yönelik düşünceler, kamuoyuna sunulan yayınlarla da desteklendi. Dönemin başlıca dergilerinden biri olan ayda iki kere çıkan *Avrupa Haberleri*

¹⁰³ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 193.

¹⁰⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁰⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 194.

¹⁰⁶ M. Turan, *a.g.m.*, s. 344; *История царствования...*, s. 34-36, 43.

¹⁰⁷ *История царствования...*, s. 36, 37-39.

dergisinin 1821 sonbahar sayısında “Bir Yunan’ın Düşünceleri” isimli makale yayınlandı. Makalede, Türklerin Avrupa’dan ve Anadolu’dan kovulmasını, onların yerine Avrupalıların yerleşmesi önerilmekteydi. Osmanlı Avrupası’nın, Anadolu’sunun ve adalarının ayrı prenslikler halinde yönetim birimlerine ayrılıp, bunların güçlü bir merkezi yönetimle bir arada tutulması planı sunulmaktaydı. Bu işi Kutsal İttifak’ı (1815 Viyana’da) kuran devletlerin hükümdarlarının yapabileceği düşünülmekteydi. Yazıda, İstanbul’un Çanakkale boğazına kadar özel yönetimli serbest şehir olarak kalması her prenslikten, prens adına bir temsilcinin orada kurulan daimi mecliste bulunması önerilmekteydi¹⁰⁸.

Rusya, Yunan sorununa tek başına ve keskin bir çözüm getirme taraftarı değildi. Çünkü, İngiltere adına Robert Castlereagh ve Avusturya adına Clemens Von Metternich 1821 Sonbaharında Hanover’de yaptıkları toplantıda Yunan sorununu değerlendirdiler. Burada Osmanlı Devletinin mevcut durumunu korumanın kendileri için daha iyi olacağı kanaatine vardılar. Nitekim, Leibach kongresi sonrası Rusya’nın Yunanlılar’a yönelik diplomatik destek içerikli faaliyetleri azaldı. Avusturya ve İngiltere’nin birlik halinde kendisine karşı çıkması bunda etkiliydi. Rusya, taleplerini Prensliklerdeki askeri kuvvetlerin biran önce çekilmesiyle sınırlı hale getirdi. Osmanlı Devleti ise, prensliğin güvenliğini sağlayacak iki bin asker dışında diğerlerini geri çekti. Prensliklerin başına yeni kişiler tayin edildi. Osmanlı devleti yabancı devletleri kendi işlerine mümkün olduğu kadar karıştırmadan Balkan sorunlarını çözmeye niyetindeydi¹⁰⁹. Bu koşullarda, Rusya’da Balkanlar konusunda diplomatik dengelere göre hareket etti.

20 Ekim- 14 Aralık 1822 Verona kongresinde de Osmanlı Devleti’nin Balkanlar kısmındaki gayrimüslim unsurların hukuki durumunu değiştirme-ye yönelik bir karar alınmadı. Kongre’ye Yunan delegasyonu kabul edilmedi. I. Aleksandr burada Şatobrian ile sohbetinde: “Ben ve halkım için Rusya’daki halkın genel fikrine uygun olarak Türklere karşı dini bir savaşa girişebilirim, ancak ben Peloponnes’deki ayaklanmada devrim belirtileri gördüm ve çekingen kaldım” dedi. Rusya, Balkanlardaki gelişmelere bağlı olarak kendisine karşı oluşabilecek ittifakları engellemek adına, bu bölgedeki politikalarında politik anlamda temkinli davranmaya devam etti. Nitekim bu dönemde Yunan isyancılarının önderlerinden Kolokotronis, kendi soydaşlarına, “kendi kılıç ve silahlarınızdan başka kimseye güvenmeyin” diyerek¹¹⁰ devletlerin kendi çıkarlarına göre hareket ettiğini ortaya koydu.

1822 sonrası gelişmeler Rusya’nın politikasına çok uygun olmadı. Bunlardan birincisi 1822’de Epidor’da Yunan asileri bir meclis toplayıp bağımsız olduklarını ilan etmeleri ve sonrasında Hükümet başkanı olarak Mavrokor-

¹⁰⁸ “Мысли одного грека”, *Вестник Европы* 1821 г., Номер 18, , Москва 1821, s. 145, 146.

¹⁰⁹ *История царствования...* , s. 45, 53, 55, 59.

¹¹⁰ *История царствования...* , s. 68.

dato'yu seçmeleri idi. Bu hükümet, eşkıya reisi Kolokotronis'in etkisi altında kaldı. İkincisi ise, Osmanlı Devleti'nin Yunan isyanını bastırmak için Mehmet Ali Paşa'yı görevlendirmesi sonrası gelişmelerdi. İsyan, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından bastırıldı. Mehmet Ali Paşa'nın isyan bastırma karşılığında Doğu Akdeniz'de elde ettiği ayrıcalıklar Rusya ve İngiltere'yi rahatsız etti. Yunan sorunu başka bir boyut kazandı¹¹¹. Rusya, büyük devletleri karşısına almamak için Yunan meselesi dolayısıyla savaşı göze almadı. Aynı duruma düşmek istemeyen İngiltere'de tek başına Yunan konusunda hareket edemedi¹¹². Rusya, Avusturya ve İngiltere devlet adamları Yunan krizi konusunda hiçbirine güvenmemekteydi. Rusya, Osmanlı Devleti ile ilişkilerini 1823'den itibaren tekrar ılımlı hale getirmeye başladı. Kendisinin ticaret gemilerinin geçişi kolaylaşmıştı. İstanbul'a tekrar bir elçi tayini yaparak süreci destekledi¹¹³. Ancak İngiltere'nin Yunan bölgesindeki etkinliği, onun tekrar faaliyete geçmesine sebep olacak zemini hazırladı.

1822'de İngiltere'de Dış İşleri bakanlığına George Canning getirildi. Bundan sonra, İngiltere'nin Yunan politikasında etkin adımlar görülmeye başlandı. Mart 1823'de İngiltere, Yunan isyancılarını savaştan taraf olarak kabul etti. Bir yıl sonra da kendilerine maddi destek sağladı. Rusya, geleneksel Balkan politikasındaki yeni kazanımlarını kaybetmemek için 1824 başında diplomatik adımlar attı¹¹⁴. Ocak 1824'de Anlaşma devletlerine "Yunanistan'ın Yatıştırılması İçin Nota" verdi. Nota'da Rusya, Yunan sorunu konusunda düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır: Osmanlı yönetimi Yunanlıların bağımsızlığına razı olmayacak, Yunanlılarda Osmanlı yönetimine karşı mücadeleye devam edecekler. Rusya için, Osmanlı devleti bölgesinde çok önemli ticari çıkarları bulunduğu için orta yolun bulunması gerekmektedir. Çözüm için, Osmanlı sultanına bağlı olarak Rum coğrafyasında, Tuna'da olduğu gibi, üç prenslik oluşturulmalıdır. Birincisi Fessaliya, Beotiya ve Attiki'den, ikincisi Epir ve Akarnani'den, üçüncüsü ise, Kandiya'nın da birleştirileceği Mora'dan (güney Yunanistan) oluşan prenslikler. Osmanlı devleti bu üç prenslik üzerinde hakimiyetini korumalı, ancak idareye karışmamalı. Osmanlı Devleti için ölçülü bir vergi belirlenmeli. Eflak ve Boğadanile olan ilişkileri gibi bir ilişkisi olmalı. Takım adalar ise, daha önce kurulan yerel idareye tabi tutulmalıydı¹¹⁵. Rusya'nın teklifi 1824-1825 yıllarında Rusya, Avusturya, Prusya ve Fransa temsilcilerinin katılımı ile Petersburg'da müzakere edildi. Ancak ortak bir karar alınamadı. Rusya'nın inisiyatifi olarak kaldı¹¹⁶. Devletler arası dengeler, Rusya'yı Yunan politikasında istediği gibi hareket ettirmedi. Dolayısıyla 1825 yılına gelindiğinde Yunanlılar konusundaki

¹¹¹ E. Z. Karal, *a.g.e.*, s. 114-116.

¹¹² *История царствования...*, s. 76.

¹¹³ *История царствования...*, s. 70, 77.

¹¹⁴ Г. Л. Арш, *a.g.e.*, s. 162, 164.

¹¹⁵ *История царствования...*, s. 72

¹¹⁶ Г. Л. Арш, *a.g.e.*, s. 164.

politikası, onların bağımsız devlet kurmaları yerine Sırp'ların ki gibi, Osmanlı yönetimi altında ayrıcalıklı bir yönetimde kalmalarıydı. Rusya'nın bu düşüncesinin, Yunan bağımsızlık hareketlerinde devrimci ruh anlayışını görmesinden kaynaklandığı düşünülebilir¹¹⁷. Ancak, mevcut politik ortamda, Balkan halklarının Osmanlı himayesinde kalmasının Rusya'nın çıkarına olacağı da ortadır.

Sonuç

Rusya'nın II. Katerina zamanında (1762-1796) başlayan Balkanlara yönelik yoğun ilgisi, I. Aleksandr döneminde de (1801-1825) devam etti. I. Aleksandr döneminde Balkanlara yönelik siyasetin diplomatik ilişkilere konu olmasında 5 sebebin öne çıktığı dikkat çekmektedir. Birincisi: Geçmişten gelen geleneksel politikanın devam ettirilmesi. İkincisi: Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin Balkanlarda güç kaybetmesi. Üçüncüsü: 1797 sonrası Fransa'nın Balkan ve Doğu Avrupa'ya nüfuz ederek Rusya'nın ilgili bölgelerdeki politik hedeflerini tehdit etmesi. Dördüncüsü: Osmanlı Devleti'nin çağına göre Rusya dahil Avrupalı devletler karşısında askeri ve ekonomik olarak zayıflaması. Beşincisi: Fransız devrimi sonrası Balkan halkları içinde bazı kişilerin ulusçu temelde faaliyetleri.

I. Aleksandr'ın 25 yıllık iktidarında Rusya'nın Balkan politikasında kendi inisiyatifi ile olayları yönlendirmeye çalışırken, 1801-1812 döneminde Fransa-Avusturya ve 1815-1825 döneminde ise Avusturya – İngiltere (1815-1825) merkezli kendisine karşı işbirliği yapan devletlerle karşılaştı. I. Aleksandr'ın ilk 15 yılında (1801-1815) Rusya'nın Balkanlardaki hedefi, öncelikle Fransa karşısında Balkanlardaki konumunu korumak ve mümkün olduğunca askeri ve diplomatik olarak burada güçlenmektir. Bu nedenle 1800'lerin başlarında Balkanlarda Osmanlı Devleti ile dengeli bir işbirliği vardır. Bu dönemde, Osmanlı Devleti ile savaşa yol açmadan Balkan halkları ile ilişkilerini sıkılaştırması söz konusudur. Ancak, 1806'da bu denge siyasetinin yürümeyeceği açık olarak anlaşılınca, Osmanlı Devleti ile ittifak ilişkilerini dikkate alarak yaptığı Balkan politikasını koşullara uygun yeniden şekillendirdi. Osmanlı Devleti'nin Balkan hâkimiyetini sonlandırmak için mücadele etti. Böylece bu bölgede hem geleneksel hedefine ulaşmayı, hem de Fransa karşısında üstünlük kurmayı planladı. Osmanlı Devleti ve Fransa karşısındaki askeri zaferine rağmen, 1815 Viyana kongresi ile ortaya çıkan yeni politik ruh ve devletler arası dengeler Rusya'nın bu bölgede istediğini almasına engel oldu. Viyana kongresi sonrasında, Balkanlarda Rusya'nın karşısında Fransa'nın yerini İngiltere ve eskiden olduğu gibi Avusturya diplomasisi aldı.

Rusya'nın, kendi idare yapısında asker-bürokrat olarak üst düzey görevlere getirdiği Balkan kökenli kişiler üzerinden, Yunan, Romen ve diğer toplum-

¹¹⁷ *История царствования...*, s. 77

lar üzerinde etkin olmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bunun karşılıklı bir ilişki olduğu dikkate alındığında, Balkan kökenli kişilerin, kendi aidiyet bölgelerinin çıkarlarına göre Rusya'yı yönlendirmek istedikleri de fark edilmektedir. Ancak 1815 Viyana kongresinden sonraki politik ruh, Yunan isyanında olduğu gibi, Balkanlardaki faaliyetlerin ulusçu temelde yeni dünya düzenine giden devrimci ruhla olup – olmadığının zaman zaman sorgulamasına yol açtığı da bir gerçektir. Bu da, Balkanlardaki faaliyetlere veya isyanlara her zaman destek verilemeyeceğini ortaya koydu.

19.yüzyılın ilk çeyreğinde, yani I. Aleksandr döneminde Rusya ve Avrupa'daki genel algı Osmanlı Devleti'nin zayıf olduğu ve Balkan topraklarını yeterince savunamayacak durumda bulunduğuydur. Bu durumda, Avrupa ve Rusya'nın her türlü desteğine rağmen Balkan halkları neden bağımsız olmamıştır? Çünkü, büyük devletlerin kendi aralarında Balkanlar ve bu bölge üzerinden Adriyatik, Akdeniz ve Karadeniz'e yönelik nüfuz mücadelesi vardır. Nihai hedef, Balkan halklarına devlet değil, uluslararası (dünya-küresel) ekonomik ve askeri hâkimiyetleri her birinin kendi lehine yapılandırma çabasıdır. Nitekim imparator I. Aleksandr'ın, Avusturya Başbakanı Meternich'in yaklaşımına uygun olarak, Yunan halkının önderlerini monarşilere karşı devrimci ruhla hareket ettiği gerekçesiyle desteklememesi, bunun bir göstergesidir. Dolayısıyla bu dönemde, bir halkın bağımsızlığından çok, olayların monarşilerin menfaatine gelişip-gelişmediği öncelikli öneme sahiptir. Bu durumda 19. yüzyılın ilk çeyreğinin, Balkan halklarının, büyük devletlerin hedefleri için araç haline dönüştükleri dönemlerden biri olduğu dikkat çekmektedir. Rusya'nın da Avusturya ve Osmanlı Devleti gibi imparatorluk ruhunda bölgeye yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Sonuç itibarıyla, I. Aleksandr döneminde Rusya, Balkan halkları içinde kendisiyle ortak tarih, köken ve dini bağları bulunanlar üzerinden bölgeye hakim olmak, koruyucu olmak veya en azından etkisini güçlü tutmak gibi hedeflerden birine yönelik politikalar geliştirmiştir. Diplomatik ve askeri koşullar elverişli olduğunda nihai hedef, Balkan halklarının herkesten bağımsız güçlü bir devlete sahip olmaları yerine, Rusya imparatorunun himayesinde yarı bağımlı veya hanedan soyundan birinin başında olduğu devletler (prenslük, voyvodalık, knezlik vs.) kurdurmaaktır. Balkanlara yönelik yapılan tüm tasarımlardan bu düşünce anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Rusya'nın amacı bölgede kendi nüfuzunu etkin kılacak siyasal düzeni kurmak, eğer bu olmazsa, rakip başka bir büyük devletin bölgeye girmesini engellemektir.

Abstract

Balkan Policy of Russia under the Alexander I (1821-1825)

In this study, the Balkan policy of Russia Alexander I (1821-1825) was studied. For this purpose, the influence of France in the Adriatic Sea, the Seven Islands Republic, the Serbian revolt, the Ottoman-Russian war of 1806-1812 and the Greek revolt of 1821 were taken into account and considered as major developments involving the Balkans. The study included elements that mobilized Russia politically and militarily towards the Balkans. In this context, the traditional foreign policy of Russia was taken into consideration and the struggle for influence in the Balkans by Austria, France and England was mentioned. It was emphasized that the negative conditions of the Ottoman State provided the basis for the increase of socio-political activism in the Balkans. In the study, it was examined how the Russian administration tried to orientate Balkan military-bureaucrats and leaders from within the Balkan peoples in Russia to their own policies. In this context, proposals for the Balkans from Russia and the Balkans were included. As a result, it was discovered that the Alexander period Russia, with its military and diplomatic efforts, became one of the active and influential states in the Balkans region.

Keywords: Russia, Alexander I, Balkans, Serbia, Greece

KAYNAKÇA

AHMED CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cedet* (Osmanlı Tarihi), Cilt 11, Matba-i Osmaniye, Dersaadet 1301.

ASLANTAŞ S., Sırp İsyanının Uluslararası Boyutu (1804-1813), *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, sayı 21 (Bahar 2009).

BEYDİLLİ K., "Tepedelenli Ali Paşa (Yanya Valisi)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt 40.

FEYZİOĞLU H.S., "Tepedelenli Ali Paşa'nın Derbentler Başbuğluğu", *GAMER*, I, 1 (2012).

-----" Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri", *A.Ü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII/44, Ankara 2008.

GÖNLÜBOL M., *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1964.

IORGA N., *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, çeviren: B.Sıtkı Baykal, Ankara 1948.

- KARAL E. Z., *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Beşinci baskı, TTK, Ankara 1988.
- , “Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı – Rus münasebatı”, İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Semeri I, 1937, İstanbul 1937.
- KURAT A. N., *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1990.
- Muahadat Mecmuası*, Cilt III.
- MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayic ül-Vukuat*, Cilt III-IV, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK, Üçüncü Baskı, Ankara 1992.
- ÖRENÇ A. F., “Yedi Ada Cumhuriyeti”, *TDV İA*.
- ÖZCAN U., *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri* (Doktora Tezi), SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2009.
- PAKALIN M. Z., “Kocabaşı”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt II, MEB Ankara 1971.
- TURAN M., “Avrupa Devletlerinin Osmanlı Politikaları ve 1821 Yunan İsyanı”, *Tehcirin 100.yüzylında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyandar - 18-20 Aralık 2014*, Diyarbakır 2015.
- АРШ Г.Л., *Россия и Борьба Греции за Освобождение: От екатерины II до Николая I*, Москва 2013.
- БРОНЕВСКИЙ В., *Записки морского офицера, въ продолженіи кампаніи на Средиземномъ морѣ подъ начальствомъ Вице-Адмирала Дмитрія Николаевича Сенявина отъ 1805 по 1810 годъ*. Часть первая, С.Петербург, 1836.
- ВЫСКОЧКОВЛ. В., *Аракчеевское десятилетие: Внутренняя и внешняя политика России в 1815-1825 гг.*, С. Петербург 2011.
- ГАЛЬБЕРШТАДТ Л. И., “Восточный вопрос”, *Отечественная война и русское общество. Юбилейное издание. 1812—1912*. Том II, ред. А. К. Дживелегова, С. П. Мельгунова, В. И. Пичета; Ист. комис. учеб. отд. ОРТЗ. — М. : И. Д. Сытин, Москва 1911.
- ГРАЧЕВВ.П., *Сербы и черногорцы в борьбе за национальную независимость и Россия (1805-1807 гг.)*, Москва 2003.
- ГРОСУЛГ.С., *Дунайские княжества в политике России. 1774- 1806*. Кишинев 1975.
- ДОСТЯН И.И.С., “Проблемасоздания независимых государств греков и южных славян в русско-балканских общественно-политических связях (конец XVIII – первая XIX в.)”, *Россия и Балканы, Из истории общественно-политических и культурных связей (18 в. 1878 г.)*, Москва 1995.
- “Планы основания славяно-сербского государства

с помощью России в начале XIX в.", *Славяне и Россия*, Издательство наука, Москва 1972.

рия царствования императора Александра I и России в его время, Том VI, С. Петербург 1871.

КАРАЗИН В. Н., "Письмо к князю Адаму Чарторыйскому 21 ноября 1804", *Русская старина*, Том III. Июнь 1871.

Мемуары князя Адама Чарторижского и его переписка с императором Александром I, Перевод с французского: А. Дмитриева, Том I, II, Книгоиздательство К.Ф. Некрасова, Москва 1912, 1913.

"Мысли одного грека", *Вестник Европы 1821 г.*, Номер 18, , Москва 1821

ПЫПИН А.Н., *Панславизм в прошлом и настоящем* (1878), Санкт-Петербург: Колос, 1913.

РАНКЕЛ. Р., *История сербии по сербским источникам*, Перевод: Петр Бартенев, Издание второе, Москва 1876.

Русская Старина 1877, Том XX, Выпуск 9-12 С. Петербург 1877.

Сборник Императорского Русского Исторического Общества, Том 82, С. Петербург 1892.

СОЛОВЬЕВ С. С., *Император Александр первый. Политика и дипломатия*, С.петербург 1877.

СТАНИСЛАВСКАЯ А. М. *Станиславская, Россия и Греция в конце XVIII — начале XIX века. Политика России в Ионической республике. 1798—1807 гг.*, Москва 1976.

ЯКОВЕНКО И. П., *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии и Российской Бессарабской области*, Тип. А. Смирдина; . С. Петербург 1828.

http://www.peoples.ru/state/statesmen/ioannis_kapodostriya/